

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFT

FÖR

POLITIK — STATISTIK — EKONOMI

UTGIFVEN AF

PONTUS E. FAHLBECK

Pris för årgång 6 kr.

Lösnummer af detta häfte kostar 2 kr.



LUND

STATSVETENSKAPLIG TIDSKRIFTS EXPEDITION

DISTRIBUTÖR: C. W. K. GLEERUP.

Prenumerationsanmälan.

Statsvetenskaplig Tidskrift utkommer under 1915 efter samma plan och under samma ledning som innevarande år.

Tidskriften skall, med undvikande af ett alltför strängt anlåtande af den vetenskapliga framställningens yttre former, likväl städse söka meddela ett fullt vetenskapligt innehåll dels genom *uppsatser* i politik — detta ord taget i sin äldre och mera omfattande bemärkelse — statistik och ekonomi, dels genom kortfattade *meddelanden* från hithörande områden. Tidskriften kommer dessutom att meddela kortare *anmälningar* och granskningar af nyutkommen statsvetenskaplig litteratur, hufvudsakligen svensk men vid förekommande tillfälle äfven norsk och dansk.

Tidskriften vill för öfrigt, utan att sluta sig till något parti och utan att göra sig solidarisk med de åsikter, som i dess spalter kunna komma till uttryck, söka uppnå största möjliga objektivitet, omväxling och gedigenhet i innehållet, och härutinnan vågar den ock hoppas på framgång, då från olika håll bidrag utlofvats eller eljest för framtiden ställts i utsikt af vårt lands mest framstående författare på statsvetenskapernas område.

Tidskriften utkommer i 5 häften om året, omfattande minst 20 ark. Prenumerationspriset blir såsom hittills 6 kr. för år. Lösa häften säljas i mån af tillgång till ett pris af c:a 50 öre pr ark.

Prenumeration kan ske antingen genom postverket eller direkt hos «Redaktionen af Statsvetenskaplig Tidskrift, Lund».

Eftertryck utan angifvande af källan förbjudes.

Lund i december 1914.

P. Fahlbeck.

Innehåll:

- C. Billberg, »Det mest aktuella problemet inom den moderna sociologien». (Forts.)
Hilding Barkman †, En exportorganisation för verkstadsindustrien. Finansiering och iscensättning i öfrigt.
Ragnar Lundborg, Stater med begränsad suveränitet. Ett bidrag till frågan om suveränitet och icke-suveränitet.
Fritz H:son Brock, Något om trusternas nationalekonomiska betydelse.
Litteratur.
Strödda meddelanden.

”Det mest aktuella problemet inom den moderna sociologien”.

Af

Ingenjören, fil. lic. C. Billberg.

(Forts.)

Comtes grundliga utbildning inom naturvetenskaperna medförde, att han till sina sociologiska forskningar öfverflyttade den inom dessa städse rådande sträfvan att finna *lagarna* för företeelserna. Dessa lagar gälla emellertid icke i första hand företeelserna i deras konkreta verklighet utan i deras tänkta abstrakta form d. v. s. med bortseende från mindre betydelsefulla, sekundärt inverkan- de faktorer, hvilkas speciellare eller konkretare lagar först senare i tur och ordning kunna upptagas till behandling. Detta gäller så- väl då företeelserna genom experiment låta framställa sig i ab- strakt form, som då detta icke är fallet. Genom att därefter ex- perimentellt eller endast i föreställningen tillfoga den ena efter den andra af de faktorer, som i realiteten påverka företeelsen i fråga, och studera deras verkningar på händelseförloppet erhållas nya, allt mer konkreta lagar med det ideela slutmålet att till sist kunna formulera alla de lagar, enligt hvilka fenomenen i fråga uppträda i den konkreta verkligheten — ett mål, som knappast nås ens be- träffande de enklaste företeelserna. Emellertid har svårigheten att uppställa hela den serie lagar, enligt hvilka företeelserna i verklig- heten förlöpa, medfört att problemen så att säga angripits från tvänne sidor och därigenom gifvit upphof till flera sins emellan besläktade och i princip sammanhängande vetenskaper. Dessa hafva af den positiva filosofien delats i konkreta och abstrakta. De förra gälla i främsta rummet *föremålen* men äfven de kon-

konkreta företeelserna (t. ex. meteorologi) och deras egenskaper samt, i sista hand, lagarna för deras uppkomst, de senare gälla de mer eller mindre förenklade *företeelserna* och deras lagar. I allmänhet hafva naturvetenskaperna börjat såsom konkreta och deskriptiva, dock utan att nå fram till de konkreta lagarna, men däremot småningom till de abstrakta, hvarigenom de gifvit upphof till de abstrakta vetenskaperna, som i sin tur medfört en liflig återverkan och ett ombildande inflytande på de konkreta. Såsom exempel härå kunna tjäna å ena sidan mineralogien å den andra den allmänna kemien, eller den äldre zoologien och botaniken resp. den moderna biologien. Uppenbarligen tendera dessa tvänne slag af vetenskaper att sammanflyta i den mån de fullkomnas. Hela systematiseringen är också delvis af subjektiv natur d. v. s. afpassad efter våra intellektuella behof och icke efter den objektiva verkligheten.

Öfverflytta vi dessa betraktelser på samhället och dess företeelser, förefinnas ju af ålder flere härmed sysslade konkreta vetenskaper såsom historia, statskunskap och nationalekonomi samt därtill en del nyare sådana såsom etnografi, arkeologi etc. Comtes sträfvan var, att ur detta material, i den mån han var förtrogen därmed, genom induktion härleda abstrakta lagar för samhällsföreteelserna för att därigenom lägga grunden till en ny *abstrakt* vetenskap, som han kallade sociologien. Till de lagar, han ansåg sig hafva upptäckt, skola vi strax återkomma.

Betraktar man sociologiens nuvarande tillstånd, mer än ett halft århundrade efter Comtes död, finner man, att dess idkaré, möjligen med undantag af Spencer, icke fasthållit det ursprungliga programmet, med det resultat, att sociologien f. n. befinner sig i ett fullständigt kaos utan stadgad lärobyggnad och utan erkända sanningar af större räckvidd.

Anledningarna till dessa förhållanden synas i hufvudsak vara tvänne, dels saknaden af en erkänt riktig förberedelse med hänsyn till grundläggande studier för dem, som afse att ägna sig åt sociologien; dels att de sociologiska problemen behandlas enligt tvänne sins emellan oförenliga, allmänt filosofiska metoder, den metafysiska och den vetenskapliga. På detta sistnämnda förhål-

lande utgör Marx, såsom ju förf. också framhållit, ett fullgodt exempel.

Den förra omständigheten åter har medfört, att personer från de mest skilda studieriktningar ägnat sig åt sociologien och söka åstadkomma hvar och en sin speciella sociologi eller åtminstone en särskild riktning inom densamma. Talrikast äro ju de genom studier i nationalekonomien förberedda med pretention att hafva grundat en »ekonomistisk» sociologi. Vidare ha vi de från etnografiska eller historiska studier kommande, hvilka gifva sociologien en öfvervägande deskriptivt etnografisk karaktär, t. ex. Letourneau, Tylor m. fl. Andra åter komma från studiet af den s. k. fysiska antropologien och gifva sociologien en antropologisk riktning, i det de söka grunda den på rasläran, t. ex. Ammon, Lapouge m. fl. Åter andra komma från statsvetenskapliga studier och gifva sociologien däraf sin prägel, t. ex. Schäffle m. fl. Slutligen hafva vi den exklusivt statistiska riktningen representerad af Quetelet, samt den exklusivt psykologiska hos Fouillée m. fl., hvilka för de psykiska faktorerna nästan förgäta de sociala institutioner, till hvilka de gifva upphof. Jämför man härmed utbildningen hos de tvänne män, hvilka hittills verkat mest banbrytande för sociologien, Comte och Spencer, finner man, att båda ägde en mera omfattande vetenskaplig utbildning än någon af de förenämnda riktningarnas representanter samt att för dem tyngdpunkten i detta afseende låg inom naturvetenskaperna, närmast inom biologien.

Naturligtvis är det icke fråga om att bestrida, att de så ytterst komplicerade samhällsföreteelserna behöfva belysas från alla de här angifna synpunkterna, men lika visst är, att icke hvar och en af dem rimligtvis kan pretendera att gifva upphof till sin speciella systematisering af sociologien, eller att deras regellösa blandande om hvarandra skall kunna gifva upphof till en enhetlig vetenskap. Så mycket mindre kan man vänta detta, som flera af de nämnda vetenskaperna, äfven för dem, som aldrig så litet känna dem, visa sig till följd af sin konkreta karaktär vara alldeles främmande för lagbegreppet, de mest fulländade vetenskapernas grundbegrepp. För konstituerande af en vetenskap böra gifvetvis alla dessa olika synpunkter underordnas hvarandra. Att t. ex. statistiken för sociologien icke kan blifva annat än ett

mycket underordnad hjälpmedel, som icke ens kan gifva upphof till någon särskild gren af sociologien är uppenbart; dess egentliga uppgift faller inom de konkreta och förvaltningstekniska socialvetenskaperna. Ett liknande omdöme gäller de antropologiska synpunkterna. Otvifvelaktigt är vidare, att många samhällsföreteelser icke erhålla sin fullständiga tolkning enbart ur samhällslivets inflytande på individerna, utan bottna i egenskaperna hos den folkas, som bildat samhället. På detta sätt blir rasläran en hjälpvetenskap bland många andra för sociologien, synnerligast då den indrager rasernas psykiska egenskaper inom sitt forskningsområde, hvilket för närvarande endast i mycket ringa mån torde kunna sägas vara fallet.

Den största splittringen inom sociologien har emellertid förorsakats af motsättningen mellan de ekonomiska och de psykiska synpunkterna. Den förra riktningen har ju sin inflytelserikaste representant i Marx, hos hvilken den erhållit sin fulla teoretiska skärpa, ehuru med användande af en halfmetafysisk och ovetenskaplig metod. Det finnes emellertid andra representanter för den ekonomiska riktningen inom sociologien, hvilka hvarken anlita den Marx'ska dialektiken eller stödja sig på hans speciella ekonomiska eller sociologiska teorier t. ex. De Greef och Loria.

Det synes emellertid, som om en viss psykisk rasolikhet icke saknade inflytande på anläggandet af dessa olika synpunkter, i det att den ekonomiska riktningen har sina talrikaste och förnämsta representanter i Tyskland, men den psykologiska sina i Frankrike, liksom också dessa olika riktningar genom Marx och Comte uppstått i resp. länder.

Inför alla dessa skiftande sträfvanden och tendenser är det uppenbart, att hufvudvillkoret för framsteg inom sociologien ligger dels i densammas begränsning till en *abstrakt* samhällslära till skillnad från de konkreta socialvetenskaperna, dels i forskningens koncentrerung på att finna de sociala företeelsernas *abstrakta lagar*. Endast härigenom kan sociologien blifva något mer än en samling kåserier öfver sociala frågor och fenomen, hvartill den för närvarande lätt nedsjunkit och i mången författares hand redan nedsjunkit. Tyvärr är det så långt ifrån att sociologerna följa ett dylikt program, att flera af dem istället söka leda i bevis,

att det naturvetenskapliga lagbegreppet icke skulle vara användbart inom sociologien. Alla de försök i denna riktning, som äro mig bekanta, bero dock på en oriktig eller ofullständig insikt i det naturvetenskapliga lagbegreppets karaktär, hvilken särskildt den positiva filosofien för länge sedan till fullo utredt.

Vi skola härefter öfvergå till att i största korthet söka antyda omfånget och arten af Auguste Comtes bidrag till sociologien.

Huru genomgående Comte sökte grunda sociologien på människans psykiska egenskaper framgår bl. a. däraf, att han, i princip följande Gall, men med ledning af sociologiska analyser sökte verkställa en systematisk uppdelning af själsförmögenheterna. Om nämligen de fundamentala institutionerna ytterst grunda sig på individernas instinkter och förståndsförmögenheter, bör man kunna vänta, att ett studium af de förra skall vara särdeles betydande för uppfattningen af de senare. Detta Comtes djärfva och enastående försök har af senare sociologer hvarken fullföljts eller ens underkastats en förstående kritik. Oaktadt problemets måhända oöfvervinnerliga svårigheter är det dock värdt sociologernas beaktande.

De mest karaktäristiska yttringarna af det psykiska tillståndet inom ett samhälle utgöres otvifvelaktigt af de rådande religionsformerna, hvilka dessutom i många afseenden utgöra ett samladt uttryck för samhällslifvets ideelare sidor, och detta icke blott under tider af religiös blomstring utan äfven under religiösa dekadansperioder. Till följd häraf skulle man nästan kunna säga, att en religionsteori, därest den är tillräckligt omfattande, utgör själfva nyckeln till sociologien, d. v. s. om denna, som sig bör, är psykologiskt grundad. Med insikt härom har Comte utarbetat sin religionsteori, behandlande religionens individuella och sociala förutsättningar och betydelse, dess uppkomst och utveckling, en teori, som, vare sig den i fortsättningen kommer att visa sig i allo hållbar eller icke, dock är mera djupgående och omfattande än de långt mer kända teorierna hos Spencer, Max Müller, Wundt och Höffding, hvilka alla mera styfmoderligt behandlat religionens sociala sidor. Men den drifvande kraften i religionens utveckling är det teoretiska tänkandets och vetandets utveckling. Den lag härför, som Auguste Comte redan år 1819 upptäckte, utgör där-

för hans viktigaste bidrag till sociologien och gifver denna, såsom af det följande torde framgå, dess systematiska karaktär. Enligt denna lag, känd såsom de »trenne stadiernas lag», genomgår människans teoretiska tänkande, d. v. s. spekulationer öfver företeelsernas sammanhang, under sin utveckling trenne hufvudskeden, hvilka kunna betecknas såsom det teologiska eller fiktiva, det metafysiska eller abstrakta samt det positiva eller vetenskapliga. Innebörden af denna formulering kan i korthet närmare angifvas på följande sätt.

Om man jämför den primitiva människans, australierns, afrikanens eller indianens tänkande med europeens, sådant det i dessa båda fall tagit sig uttryck särskildt i deras resp. språk, finner man genast, att utvecklingen från lägre till högre stadium af tänkande städse i hufvudsak karaktäriseras af dess tilltagande grad af abstraktion. I samband härmed växer språkens tillgång på allt abstraktare ord såsom motsvarighet till allt abstraktare begrepp. Endast genom denna utveckling har det vetenskapliga tänkandet möjliggjorts, liksom detta senare också i sin tur genom återverkan i hög grad bidragit att rikta språket med nya abstrakta ord och termer.

Människans spekulationer öfver företeelsernas orsaker och sammanhang hafva efter årtusenden ledd till de vetenskapliga teorier, hvilka tillsammans bilda den vetenskapliga världsåskådningen. Hvad som innerst karaktäriserar dessa teorier är ju, att de uteslutande afse företeelsernas sammanhang och förlopp och, i sin mest fulländade form, angifva lagarna härför utan att kunna eller ens söka besvara några som helst frågor rörande hvad som »ligger bakom» företeelserna eller som utgör deras »innersta natur», allt frågor, hvilka visserligen mycket diskuterats men som dock bottna i en ovetenskaplig problemställning. Dessa teorier afse emellertid, såsom redan framhållits, icke i första hand företeelserna i deras konkreta verklighet utan i deras tänkta förlopp med bortseende från de mera sekundärt inverkanse faktorerna. I samma mån, som vetenskapen tillväxer i omfattning förmår den medtaga allt flere inverkanse faktorer för att slutligen såsom ideelt framtidsmål förmå omfatta den konkreta verkligheten i hela dess komplicerade gestaltning. Dessa teorier hvilat därför på och röra

sig med hela grupper af abstrakta begrepp och termer, hvilka först småningom utarbetats i anslutning till människans stegrade förmåga af abstrakt tänkande i allmänhet. Det ligger sålunda i sakens natur, att de primitiva eller i allmänhet lägre stående folken icke kunna äga en vetenskaplig världsåskådning på grund af deras tänkandes allt för konkreta karaktär. Då de ju emellertid äro långt ifrån att sakna en världsåskådning af en eller annan art, berör detta af tvänne omständigheter. Dels på människans medfödda instinktiva behof af en sammanhängande uppfattning af sig själf och den omgifvande världen i förening med en spontan förmåga att iakttaga det sammanhang, som förefinnes mellan olika företeelser, dels uti nödvändigheten af att äga en teori af något slag till ledning för de iakttagelser och observationer, som småningom leda fram till de verkliga teorierna. Ur denna dilemma har uppenbarligen icke funnits mer än en utväg, nämligen att på den omgifvande världen och dess företeelser använda ett antropomorfiskt betraktelsesätt och antaga de omgifvande föremålen och fenomenen vara i mer eller mindre grad utrustade med lif, passioner, vilja och förnuft liksom människan själf; ty på detta stadium känner människan säkerligen sig själf bättre än hon känner den omgifvande världen. Härmed är den psykologiska förklaringen gifven till uppkomsten af det fetischistiska betraktelsesätt, som veterligt utmärker eller en gång har utmärkt alla folk. Då dessa föreställningar kombineras med den primitiva människans erfarenhet i olika riktningar såsom t. ex. af en del naturföreteelsers för henne gynnsamma i andra fall skadliga inflytande, hvarigenom känslor af tacksamhet eller fruktan framkallas, uppstår dyrkan af dessa föremål eller företeelser och därmed den fetischistiska religionsformen, alla religioners utgångsstadium.

I den mån som naturmänniskan lär sig att skilja på den levande och den döda naturen förläggas de antropomorfiska orsakerna till naturfenomenen utanför och allt längre bort från de döda föremålen och lokaliseras i himlakropparna eller till sist hos endast tänkta mer eller mindre människoliknande väsen. Här af bestämmes religionens utveckling genom astrolatri och polyteism till monoteism. Genom denna utveckling har förklaringen till företeelserna förlagts allt längre bort från desamma och tillskrifvits

helt fiktiva väsen, hvilka i sin tur allt mer afkläds de antropomorfiska egenskaperna för att till sist blifva föga mer än en idé. Hithörande spekulationer böra uppenbarligen i mycket hög grad hafva bidragit till det abstrakta tänkandets utveckling utan att dock någonsin hafva ledt fram till en vetenskaplig teori rörande olika sidor af den oss omgifvande världen. Dess betydelse för människans förvärfvande af förmågan att fasthålla i medvetandet de abstraktioner, hvaraf den vetenskapliga världsuppfattningen är uppbyggd, ligger också i öppen dag.

Öfvergången mellan dessa tvänne slag af spekulationer, det teologiska och det vetenskapliga, förmedlas af det metafysiska tänkandet. Detta utmärkes, då det tages i den vidsträckt betydelse det erhållit af den positiva filosofien, bl. a. af ett visst karaktärsdrag, som i detta sammanhang är af intresse. Detta består uti tendensen att tillskrifva de abstrakta begreppen en viss grad af *objektiv* realitet i analogi med sinnesförmågelserna. Ett exempel härför bland otaliga är den föreställningen, att kroppars fall liksom deras rörelse i allmänhet skulle vara förklarad »genom upptäckten af den allmänna tyngdkraften». Hvad som upptäckts är, att kroppars rörelse är en universel företeelse, som städs följer samma lag, den allmänna gravitationslagen. Tyngdkraften åter är ett abstrakt begrepp uppkommet därigenom, att man beträffande en kropp bortser från dess rörelse eller förmåga af rörelse, liksom man kan bortse från dess öfriga egenskaper t. ex. hårdhet, färg, temperatur etc. och föreställer sig den i saknad af denna egenskap men påverkad af »något» yttre, som sätter den i rörelse. Detta »något» har i analogi med människans muskelkraft erhållit benämningen »kraft», som därför blir en otillåtlig fiktion så snart den utges för något mera än ett abstrakt uttryck för kroppens rörelse eller förmåga härtill. Mekaniken säges ju ofta vara läran om krafterna och deras verkningar, men definieras numera oftast och med större skäl såsom läran om kroppars rörelse, samt skulle utan svårighet kunna framställas utan att begreppet kraft någonsin infördes. De event. olägenheterna häraf skulle ligga dels i didaktiska svårigheter beträffande framställningen, dels däruti att såväl eleven som forskaren ginge miste om det stöd, som de antropomorfiska analogierna erbjuda genom kraftbegreppets anlåtande.

Härmed mer eller mindre analoga föreställningar hafva i olika former förekommit inom alla abstrakta vetenskaper samt undanträngas först i den mån de strängare metoderna vinna terräng. Till följd häraf uppträda de oftast inom relativt nya och af mindre precision utmärkta vetenskaper, såsom den allmänna biologien och sociologien; särskildt florera de inom det politiska skriftstället, där man genom formulerandet af de önskemål man vill förverkliga ofta nog tror sig också hafva karakteriserat de härför erforderliga institutionerna. Öfvergången från detta skede af tänkandet till det positiva eller vetenskapliga sker helt enkelt genom att låta abstraktionerna endast gälla för hvad de äro, begrepp, samt söka relationerna dem emellan för att därigenom erhålla relationerna emellan, eller de abstrakta lagarna för de fenomen, hvarur de äro abstraherade.

Denna lag för den intellektuella utvecklingen kompletteras af en annan lag, som angifver i hvilken ordningsföljd speulationerna öfver olika företeelser passerat dessa utvecklingsskeden och följaktligen gifvit upphof till motsvarande abstrakta vetenskaper. Denna ordningsföljd har berott på den grad af generalitet, enkelhet och inbördes oberoende, som utmärker olika slag af företeelser. I öfvensstämmelse härmed hafva de teologiska och metafysiska speulationerna tidigast öfvergått i vetenskapliga beträffande de matematiska iakttagelserna och därigenom gifvit upphof till matematiken, den äldsta bland vetenskaper. Därefter följde astronomin, fysiken, kemien, biologien, sociologien och etiken. Af alla dessa vetenskaper torde endast astronomin vara fullständigt fri från såväl teologiska som metafysiska synpunkter. Fysiken, kemien och biologien äro frigjorda från teologien under det att däremot spår af metafysiska tendenser förefinnas hos en del forskare inom dessa vetenskaper, särskildt inom kemien och än mer inom biologien. Beträffande den sistnämnda hafva dessa tankeriktningar varit särskildt ihärdiga inom den mest komplicerade delen däraf, nämligen inom psykologien, men kunna äfven iakttagas inom andra områden. De yttra sig numera, t. ex. inom den allmänna fysiologien, oftast däruti, att man gifver *förmågan* att förverkliga en viss företeelse ett latinskt namn och tror sig hafva gifvit en vetenskaplig förklaring till fenomenet genom att åberopa denna

»förmåga», i stället för att söka relationen mellan de andra fenomenen, hvaraf det ifrågavarande är sammansatt.

Från sociologien åter äro de teologiska synpunkterna icke ännu alldeles aflägsnade, hvilket bl. a. bestyrkes däraf, att man i Frankrike sökt åstadkomma en »katolsk sociologi» och i Förenta Staterna en »kristlig sociologi». Betydelsefullare äro dock de metafysiska riktningarne, hvilka i Marx hafva en af sina främsta representanter, ehuru icke heller dessa numera i någon högre grad torde fördröja sociologiens utveckling. Däremot är det inom det område, som till en viss grad borde utgöra sociologiens praktiska tillämpning, de politiska åskådningarna, som dessa tankevanor i främsta rummet visa sina skadliga verkningar. Ty det är dessa; som i teoretiskt afseende närmast bära ansvaret för det anarkiska tillstånd, hvaruti den politiska opinionen i vår tid befinner sig.

Beträffande etiken slutligen äro ju de teologiska synpunkterna därinom nästan allenarådande. En vetenskaplig etik är ett önskemål för många men att förverkliga en dylik har endast af ett ringa fåtal forskare försökts. Anledningen härtill är gifvetvis till stor del, att psykologien och sociologien icke ännu kunnat lämna tillräckligt underlag härför.

Emellertid bör man vid bedömandet af de abstrakta vetenskapernas olika grad af frihet från metafysiska föreställningar skilja mellan tvänne omständigheter. Den ena är fackmännens verkligen hysta föreställningar af denna art, den andra är det i läroböcker eller afhandlingar använda framställningssättet, hvilket ofta nog utmärkes af metafysiska karaktärsdrag, rester från ett tidigare utvecklingsskede inom vetenskapen ifråga, utan att resp. författare därför tillskrifva detsamma mer än didaktisk betydelse. För öfrigt förekomma alla öfvergångar och blandningar mellan dessa tvänne ståndpunkter.

Ett önskemål är helt naturligt, att den pedagogiska framställningen af en vetenskap så nära som möjligt ansluter sig till densammias i kunskapsteoretiskt afseende positiva innehåll. Härutinnan lämna likväl; som nyss nämndes, läroböcker inom mekanik, fysik och kemi åtskilligt öfrigt att önska, förmodligen beroende på resp. fackmäns brist på kunskapsteoretiska intressen och förutsättningar. Sträfvanden till förbättringar i berörda hänseende saknas

likväl icke. De utmärkas däraf, att man till utgångspunkt för framställningen tager resp. företeelser, experimentellt förenklade eller icke, samt visar huru ur dessa de abstrakta begreppen och lagarna härledas, i stället för att, som för närvarande ofta sker, utgå ifrån abstraktionerna såsom objektiva realiteter samt ur dem med hjälp af hvarjehanda hypotetiska förutsättningar genom deduktion, i den mån detta låter sig göra, härleda lagarna. Såsom representanter för dessa nyare sträfvanden kunna nämnas inom mekaniken Mach och Duhem med ett flertal föregångare och efterföljare; inom fysiken Stallo, Mach och Vachy m. fl. Till dessa sträfvanden bör äfven räknas Ostwalds bekanta försök att grunda framställningen af kemien på läran om energien i stället för på atomhypotesen, ehuru hans framställning af energien som en objektiv realitet i själfva verket endast betecknar ett utbyte af en metafysisk ståndpunkt mot en annan.

Alla dessa modärna tendenser och sträfvanden erhöilo af Aug. Comte i den positiva filosofien i allt väsentligt sina riktlinier samt sin klara och fullständiga motivering för snart ett århundrade sedan. De utgöra dessutom lika många exempel på riktigheten af den därstädes framställda intellektuella utvecklingslagen.

De anmärkningar, som framställts mot denna teori för den intellektuella utvecklingen samt de brister, som event. vidlåda den, kunna gifvetvis icke här beröras, utan skola vi i stället betrakta dess betydelse i ett annat afseende. Den innehåller nämligen in nuce teorien för den *modärna industriens uppkomst*, ett problem, hvarom nationalekonomerna hittills icke synas haft något att förmäla, helt naturligt för öfrigt, då industrien är af psykiskt och icke af ekonomiskt ursprung.

Betraktar man nämligen olika industriella produktionsgrenar, finner man, att de hafva sitt upphof i iakttagelser och rön af tvänne olika slag. Antingen äro de nämligen af långt äldre datum än naturvetenskaperna och hafva gjorts alldeles oberoende af dessa, möjligen af ren slump, möjligen också med anlitande af människoandens högsta mått af skarpsinnighet, eller också hafva iakttagelserna gjorts i närmare eller fjärmare anslutning till en viss vetenskaplig forskning.

Exempel på industrigrenar grundade på rön af det förra slaget

äro ju metallframställning och glastillverkning, hvilka båda äro kemiska industrier, ehuru af långt äldre datum än kemien. Liknande är förhållandet med tillverkning af primitiva musikinstrument, hvilken funnits långt före akustiken etc. Dylika industrigrenar kunna med rätta benämnas empiriska och hafva därför äfven existerat samtidigt med ett teologiskt och metafysiskt tänkande öfver naturföreteelserna i allmänhet såväl som öfver de speciella företeelser, hvarpå industrien ifråga grundar sig. Så snart det vetenskapliga tänkandet emellertid börjat syssla med de sistnämnda fenomenen dröjer det icke länge förrän en kraftigt omgestaltande inverkan förspörjes på produktionen ifråga.

Härigenom bli själfva produktionsprocesserna föremål för vetenskapligt studium och motsvarande industrigen får därigenom karaktär af modern industri.

De flesta modärna industrier grunda sig däremot på rön, gjorda i samband med eller på grundvalen af vetenskapliga studier och teorier eller föranledda af dem, t. ex. tändsticks- och färgtillverkningen, liksom de flesta andra kemiska industrier, den elektrotekniska och många andra bland de fysiska industrierna etc. Dessa industrier erhålla i regel genast vid sitt framträdande den modärna industriens karaktärsdrag, i det att deras metoder nästan omedelbart blifva föremål för vetenskapligt studium. Resultatet blir emellertid i båda fallen, d. v. s. oberoende af huru industrien först uppstått, att mellan de abstrakta naturvetenskaperna och industrien uppkommer en särskild klass vetenskaper, de tekniska, *teknologierna*. Kausalsammanhanget blir därför följande: abstrakt vetenskap—teknologi—industri. De tekniska vetenskaperna skilja sig därvid i tvänne väsentliga afseenden från de teoretiska, nämligen i första rummet genom studiernas mera konkreta karaktär, i det att de tekniska förloppen icke kunna framställas med lika hög grad af förenkling som de teoretiska experimenten, hvarför hänsyn måste tagas till flere faktorer för att kunna bestämma deras natur; i andra rummet genom tillkomsten af de för processens praktiska användbarhet afgörande ekonomiska synpunkterna.

De modärna industrigrenarna hafva på grund af anförda kausalsammanhang i det stora hela och i den mån detta sammanhang

förefinnes, uppstått i en viss ordningsföljd analog med den, som gäller för de abstrakta vetenskapernas uppkomst. Äldst är på denna grund den mekaniska industrien, d. v. s. verktygs- och maskintillverkning, textilindustri m. fl. Senare hafva tillkommit de fysiskt-tekniska industrierna, d. v. s. de värme-, ljud- och ljus-tekniska industrierna, såsom tillverkning af värmemotorer och apparater samt musikaliska och optiska instrument samt, senast bland de fysikaliska industrigrenarna, den elektrotekniska. Den nuvarande tiden kan i industriellt afseende i främsta rummet sägas vara den kemiska och elektrokemiska industriens nydanings- och blomstringsperiod, under det den biotekniska industrien, växt- och djurförädling, ännu håller på att kämpa sig fram ur sitt empiriska stadium för att ingå i sitt fullt vetenskapliga utvecklingskede.

Det bör naturligtvis änyo observeras, att denna teori i likhet med öfriga sociologiska teorier är abstrakt. Den gör således icke anspråk på att vara ett fullständigt uttryck för industriens konkreta utveckling, men väl på att vara uttryck för dess utveckling i den mån den berott på hufvudfaktorn — det vetenskapliga tänkandets utveckling. Detta sammanhang mellan vetenskap och industri har varit föremål för en systematisk framställning af Comtes lärjunge P. Laffitte i »*Theorie de l'industrie positive*» (*Revue Occidentale* årg. 1878), men dess inflytande på tidsföljden för de olika industriernas uppkomst har ännu ej närmare undersökts.

Vi skola härefter öfvergå till den sista af de af Auguste Comte upptäckta sociologiska lagar, som här skall beröras, nämligen *lagen för den sociala arbetsfördelningen och klassbildningen*.

Klassamhället och klassbildningen hafva ju länge utgjort ett omtyckt studieföremål för socialistiska skriftställare, dock mera från synpunkten af att »afskaffa» företeelsen än att förstå densamma. Därvid synas de också uteslutande hafva fäst sig vid samhällsklassernas ekonomiska karaktärsdrag utan att hafva framträngt till deras motivering i den psykiska arbetsfördelningen. Också kunde Smøller år 1889 liksom äfven i viss mån den ärade förf. själf ännu 1912 (*Soc. Stud. h. 7* »Några af den modärna demokratiens inre problem» p. 180) beklaga, att arbetsfördelningens teori gjort föga eller inga framsteg sedan Adam Smith. Detta yttrande utvisar emellertid att nämnda förf. likå litet som national-

ekonomerna i allmänhet känna till den af Comte redan 1854 framställda teorien. På liknande sätt synes det förbehålla sig med de sociologer, hvilka efter Comte bearbetat problemet, såsom Spencer, Schäffle, Simmel, Bucher, Bauer och Durkheim.

Låt oss då att börja med alldeles bortse från samhällets *ekonomiskt* karaktäriserade klasser och endast fästa oss vid de af *arbetsfördelningen* betingade klasserna för att först därefter ingå på frågan om hvilken grad af kongruens, som förefinnes dem emellan.

Det är då bekant, att den arbetsfördelning Ad. Smith studerade var den mellan arbetarna inom en fabrik rådande, hvars ekonomiska fördelar han påvisade. Samma slag af arbetsfördelning med samma ekonomiska fördelar för arbetsföretaget såväl som för individerna äro gifvetvis tillfinnandes mellan bokhållarna på affärskontoret, ritarna på ritkontoret, mellan tjänstemännen af samma grad inom all slags förvaltning etc. Hela denna arbetsfördelning gäller alltså inom grupper af personer, hvilka genom likartadt arbete och ungefärligen lika löneförmåner, lefnadsstandard, utbildning, intressen etc. redan utgöra särskilda klasser i samhället. Dessa grupperns egenskap af samhällsklasser skulle uppenbarligen icke röna något väsentligt inflytande, därest hela denna arbetsdelning icke förefunnes, utan hvarje arbetare gjorde hela knappålen färdig eller alla bokhållare gemensamt förde hvarje kontorsbok etc. ehuru väl det ekonomiska resultatet i alla afseenden skulle försämrast. Denna arbetsdelning kan alltså sägas bestå i en delning af arbetet inom olika samhällsklasser medels *vertikal* snitt, som framkalla en *horizontal* fördelning af arbetet i *sidoordnade* funktioner — därvid fördelning tagits i betydelsen utdelning af arbetet på olika händer. Denna arbetsdelning har icke afsevärd klassbildande betydelse.

Det är emellertid vid denna sida af arbetsdelningen och fördelningen, som teorien hos Ad. Smith och alla efterföljande nationalekonomer har afstannat. Och dock finnes jämte denna en annan arbetsdelning, som i både ekonomiskt och socialt afseende är af långt större betydelse, ehuru den måhända icke är lika påtaglig.

Atergå vi till Ad. Smiths fabrik och betrakta det där inom bedrifna arbetet som ett helt, finnes ju äfven en annan arbets-

fördelning nämligen mellan arbetare, förmän, verkmästare, verkstadsföreståndare och chef; vid affärskontoret event. ritare, konstruktörer, föreståndare och chef. Alla denna arbetsfördelnings trådar sammanlöpa sålunda hos företags chef. Genom denna arbetsfördelning uppkommer tydligen inom hvarje område en serie sins emellan *subordinerade* funktioner, hvilka inom hvarje område angifva befordringsskalan så väl med afseende på verksamhetens ökade omfattning som på löneförmåner¹. Vore detta företag tillräckligt stort, skulle man redan här hafva ett nutidssambälle i miniatyr med dess arbetareklass, medel- och öfverklass med tillhörande mellanklasser.

Denna senare arbetsdelning består således i en delning af arbetet inom hvarje arbetsområde genom *horizontala* snitt, som framkalla en *vertikal* fördelning af arbetet i öfver- och underordnade funktioner, hvarigenom den hierarkiska samhällsbyggnaden till hufvudsaklig del uppkommer. Ehuru det städse på tal om arbetsfördelning syftas på den först karaktäriserade, är dock den senare af långt äldre datum i det den uppträder så snart samhället börjar taga form, under det den förra öfvervägande är en modärn företeelse.

Det föreligger alltså i främsta rummet en horizontal arbetsdelning, som framkallar en vertikal fördelning af arbetet i öfver- och underordnade funktioner samt en hierarkisk samhällsbyggnad, samt dessutom en vertikal arbetsdelning, som inom olika samhällsklasser ger upphof till en horizontal fördelning af arbetet i sidoordnade funktioner. Den förras teori har gifvits af Auguste Comtes, den senares af Adam Smith.

Det utmärkande draget för den hierarkiska arbetsfördelningen är ju, att den öfverordnade funktionen samordnar flera underordnade uppgifter till effektiv samverkan. Förutsättningen härför är, att den öfverordnade utan att vara specialist på alla de under-

¹ Denna arbetsfördelning har prof. Steffen, liksom flera andra förf., flerstädes i sina skrifter påpekat (t. ex. Soc. Stud. h. 7 »Några af den modärna demokratisomens inre problem» kap. 3. »Ledande och utförande arbete» p. 190), ehuru till synes utan att hafva varnat fenomenets grundläggande betydelse för den sociala klassbildningen liksom utan att hafva trängt fram till den psykologiska lagen för dess uppträdande.

ordnade funktionernas detaljer tillräckligt känner deras förnämsta sidor för att leda dem till ett samverkande helt. Med andra ord: *funktionerna ordna sig hierarkiskt efter deras tilltagande grad af abstraktion* och roten till den sociala klassbildningen ligger alltså i abstraktionens natur. Den som med eller utan personlig erfarenhet på olika arbetsområden, söker analysera principerna för den där rådande hierarkien, skall lätteligen finna, att den städse i hufvudsak är byggd enligt anförda princip. Den gäller sålunda icke blott inom produktionen utan äfven inom kommunikationsväsendet, handeln och kapitalförvaltningen, d. v. s. inom hela näringslivet, såväl som inom kommunal- och statsförvaltning. De verksamhetsområden, där den däremot *icke* gäller, äro just sådana, där ingen organiserad samverkan förefinnes, d. v. s. inom de s. k. fria yrkena, konstnärliga, vetenskapliga, litterära liksom öfver hufvud alla yrken i den mån de drifvas af i arbetet fullt isolerade individer. Men äfven för de fria yrkena gäller, att så snart en grupp af dess utöfvare sammansluta sig till organiserad samverkan grundad på arbetsfördelning, t. ex. såsom läroanstalter (ej föreningar) sker det enligt den anförda principen, ty på annat sätt kan ej en högre grad af organisation komma till stånd. Omvändt gäller, att människans förmåga att bearbeta förnimmelserna till abstrakta begrepp utgör arbetsfördelningens och klassbildningens grundval.

Utän att ingå i närmare detaljer rörande denna sida af saken, hvilket här skulle föra allt för långt, må blott påpekas, att äfven en annan företeelse inom det moderna samhället följer den anförda lagen, nämligen hierarkiseringen af det inbördes förhållandet mellan stora *grupper* af samhällsfunktioner, nämligen mellan produktionen, handeln och kapitalförvaltningen eller bankväsendet i vidsträckt bemärkelse. Emedan producenterna i sin verksamhet nödvändigtvis till en viss grad äro underordnade marknadens läge, blifva de också i samma mån underordnade köpmännen i dessas egenskap af marknadens organisatörer och till en viss grad dess ledare. Men att köpmannens funktioner äro långt mer abstrakta än fabrikantens framgår redan däraf, att den förra hufvudsakligen fäster sig vid varans värde grundad på ett visst, relativt ringa

mått af varukännedom utan att dock i sistnämnda afseende äga den detaljerade insikt, som är nödvändig för tillverkaren.

På analogt sätt äro uppgifterna inom köpmansvärlden fördelade mellan den abstraktare, engroshandeln, och den konkreta, detaljhandeln.

Både produktionen och handeln äro slutligen vid deras anlåtande af penningmaknaden i sin tur underordnade dennas organisorer och ledare, bankväsendet i vidsträckt bemärkelse, hvilket ju också omfattar näringslivets mest abstrakta funktioner.

Den arbetsfördelning och det mått af subordination, som sålunda ligger i hierarkien, bankväsen, handel och produktion, synes icke hafva af nationalekonomerna beaktats såsom de förtjäna, ty denna hierarki, baserad på den personliga äganderätten, utgör helt visst det förnämsta medel, hvarigenom näringslivet erhåller den grad af stabilitet det faktiskt åtnjuter.

Vid bildandet af samhällsklasserna i den mån de bero af arbetsfördelningen, är det emellertid icke blott den grad af abstraktion, hvilken karaktäriserar individens verksamhet inom sitt företag, som är afgörande, utan äfven företagets storlek. Så t. ex. fyller en verkmästare vid ett stort företag ofta nog lika omfattande och abstrakta uppgifter som fabrikanten själf vid ett väsentligt mindre företag, ett förhållande, som gärna visar sig i en utjämning af de från arbetet i fråga härrörande inkomsterna för dem båda. Naturligtvis inverka flera andra omständigheter på samhällsmedlemmarnas inkomst af arbete, såsom deras olika förmåga att fylla likartade uppgifter, de olika utbildningskostnaderna etc. Icke desto mindre skulle man sannolikt erhålla en ganska trogen bild af den sociala arbetsfördelningen därest man inom olika arbetsområden grupperade individerna efter deras inkomst af arbete. Fäster man sig däremot såsom vanligen sker på tal om samhällsklasser, vid totalinkomsten, röner klassbildningen naturligtvis inflytande af flere andra faktorer. Dit höra särskildt en del artificiella sådana, härledande sig från lagstiftningen, främst arfsinstitutionen med dess inflytande på kapitalfördelningen. Att utreda dessa senare faktors inflytande i jämförelse med de förras vore ju mycket enkelt, därest den härför erforderliga, vidlyftiga statistiken kunde erhållas.

Ehuru de psykiska orsakerna till den hierarkiska arbetsfördelningen äro mest framträdande och därför bäst låta sig iakttagas på den moderna samhällstypen med dess långt drifna arbetsfördelning, är det lätt att konstatera att detta slag af arbetsfördelning skett efter samma lag, antingen det gällt medeltidens eller forntidens primitiva handtverkeri och handel eller den på jordfördelningen grundade hierarkien under feodalismen eller de nutida gödsens uppdelning i arrenden och torp. Särdeles fullständigt genomfördt är detta slag af arbetsfördelning i all militärisk organisation, det område, inom hvilket den tidigast och fullständigast uppträdde.

Samhällsbyggnaden har därför under alla tider och under alla utvecklingskedan varit i stor utsträckning grundad på en hierarkisk arbetsfördelning efter funktionernas tilltagande grad af generalitet eller abstraktion.

Förutsättningarna för denna arbetsfördelnings samt den därpå i hufvudsak hvilande klassbildningens utveckling från de primitivaste förhållanden till dess nutida komplikation och omfattning äro uppenbarligen i främsta rummet tvänne, nämligen den moderna industriens successiva uppkomst, som gör det möjligt för allt större folkmängder att lifnära sig, i förening med en tilltagande förmåga af abstrakt tänkande hos individerna.

Att industriens utveckling beror af den psykiska utvecklingslagen har ofvan påvisats. Lika uppenbart är att själfva arbetsfördelningen är det. Ty liksom de vetenskapliga teoriernas utveckling förutsätter en stegrad förmåga af abstrakt tänkande utgör detta också en oundgänglig förutsättning för fyllande af de högre, mera omfattande funktionerna inom den sociala arbetsfördelningen, vare sig det rör näringslif, förvaltning eller andra områden. I båda fallen bör man dock därvid icke förgäta den stora hjälp detta tänkande erhåller därigenom, att dess »material» i allt större utsträckning tillrättalägges just efter abstraktionens fordringar. Så är på det förra området fallet med teorierna och lagarna samt, i subjektiv mätto, med företeelserna själfva, i senare fallet med funktionerna och det därigenom uppkomna informationsväsendet inom hvarje organiseradt arbetsområde. Icke dess mindre är otvifvelaktigt en ökning i själfva abstraktionsförmågan en ound-

gänglig förutsättning för utvecklingen inom båda områdena, särskildt på dess tidigare stadier. På grund häraf har man all anledning förmoda att människans hjärna under utvecklingens lopp erhåller ett allt större antal associationscentra och associationsbanor, äfven om detta förhållande icke för närvarande är anatomiskt påvisadt.

Äfven den sociala arbetsfördelningen och den därpå grundade delen af klassbildningen inordnas sålunda under den psykiska utvecklingslagen. Denna omfattar alltså tänkandets utveckling i allmänhet, religionens och vetenskapernas samt industriens, arbetsfördelningens och klassbildningens uppkomst och utveckling. Det förefaller som om man svårligen skulle kunna tänka sig en psykisk lag af större räckvidd och betydelse för sociologien och att därför »de trenne stadiernas lag» just utgör den af den ärade förf. i citatet här ofvan (sid. 197) efterlysta lagen — därest den i fortsättningen visar sig tillräckligt hållbar.

Hvad här ofvan anförts jämte Comtes analys af den världsliga och den andliga maktens uppgifter och inflytande inom samhällslifvet torde utgöra det viktigaste ehuru ingalunda helheten af hans bidrag till sociologien. Tillsammans gifva de åt denna vetenskap ett mått af systematisk byggnad och abstraktvetenskaplig karaktär, som hittills är ouppnådt af alla hans efterföljare. Att dessa vidlyftiga teorier icke ännu äro tillräckligt bevisade, liksom att det icke heller är fastställdt, till hvilken grad de uttrycka lagbundenheten hos fenomenen i fråga, är otvifvelaktigt. Härtill saknas ännu till stor del de erforderliga specialundersökningarna, hvarjämte den vetenskapliga kritiken af desamma i vissa fall icke ens är påbörjad. Hvad jag här velat framhålla är endast, att Auguste Comtes vidsträckta och betydelsefulla bidrag till sociologien, hvarom den föregående framställningen i någon mån torde vittna, icke är adekvat värdesatt af prof. Steffen i de få ord han i sina skrifter egnat däråt, äfven om man, som sig bör, tager i betraktande, att det vid dessa tillfällen blott varit fråga om en kort antydan. Icke heller har förf. tagit någon som helst hänsyn härtill, då han sökt gifva en filosofisk basis åt sin egen systematiska framställning af sociologien — och dock är det ju till mycket stor del genom kritik af preliminära resultat, som vetenskapen befordras.

Men att en dylik kritik kommer till stånd är angeläget äfven ur praktiska synpunkter, ett förhållande, hvilket må anses förtjäna några ögonblicks uppmärksamhet.

Samhällsmedlemmarnas politiska ståndpunkt och uppfattning, från ledarens ända ned till den blott och bart röstades, bestämes i första hand, där den icke uteslutande grundar sig på förmenta klassintressen, af allmänna, om än så ofullständiga och bristfälliga, idéer, synpunkter eller teorier rörande samhällets beskaffenhet och utveckling. Däremot grundar den sig i mycket ringa grad på särskilda djupare insikter rörande enstaka områden, som kunna blifva föremål för politiskt ingripande. Betraktar man nu de moderna trenne politiska hufvudriktningarna, de konservativa, liberaldemokrater och socialister, synes det otvifvelaktigt, att de sistnämnda för sin politik äga en fullständigare och konsekventare teoretisk grundval än någon af de öfriga. Att socialismens lärobyggnad därvid är ovetenskaplig och i grunden felaktig samt aldrig godtagits af verkliga sociologer hindrar icke, att densamma, i den form uttolkarna gifva den, åtminstone inom de djupa leden omfattas med en viss öfvertygelse, ett förhållande, som för partiet naturligtvis är af stor betydelse. Huru enkelt är det icke att utbilda agitatorer och huru lätt hafva icke dessa att vinna proselyter bland den stora allmänheten, då hela argumenteringen i de flesta frågor af betydelse redan på förhand är schablonmessigt tillrättalagd; huru jämförelsevis lätt bör det icke vara att hålla skarorna tillsamman, då man kan appellera till den gemensamma öfvertygelsen, framförallt då denna har socialismens innehåll. Under dessa förhållanden bör det för de icke socialistiska riktningarna vara af särskild betydelse om en annan och riktigare teoretisk samhällsuppfattning än den socialistiska kunde slå igenom och därigenom blifva till ledning för den allmänna politiska opinionen. Till liknande resultat kommer man från synpunkten af den inrepolitiska utvecklingen i vårt land. Denna har under den senaste mansåldern medfört trenne högst betydelsefulla och bestående resultat.

Det första är uppkomsten af näringslifvets föreningsväsen; det andra är arbetsklassens politiska genombrott i och med införandet af den allmänna politiska och den utvidgade kommunala röst-

rätten; det tredje är den betydliga utvidgningen af statens och äfven kommunens funktioner i det nutida samhällslifvet.

I alla dessa afseenden har socialismen antingen verkat banbrytande eller åtminstone befordrande och detta i trots af att dess teorier rörande fackföreningsväsendet varit bevisligen felaktiga samt beträffande de båda senare företeelserna af den art, som här ofvan ofta framhållits. Hvad fackföreningarne angå har socialismens inflytande på desamma säkerligen numera i hög grad minskats, till följd af den af samtliga teorier oförutsedda uppkomsten af arbetsgifvarnes föreningsväsen, och torde för framtiden blifva utan större inflytande därpå i organisatoriskt afseende om också icke med hänsyn till deras verksamhet. Annorlunda förhåller det sig med den socialistiska samhällsuppfattningens inflytande på sträfvandena att öka arbetarnes politiska maktställning samt att ytterligare vidga statens och kommunernas verksamhetsområden. I båda dessa afseenden äro de resultat, som hittills uppnåtts, endast första afbetalningar på socialismens fordringar. Socialismens fortsatta inflytande på opinionen har därför alla utsikter att föra oss längre mot arbetarnas och deras representanters politiska envælde samt mot den socialistiska samhällsorganisationen än som af icke öfvertygade socialister kan anses gagneligt. Det bör då stå klart för alla de sistnämnda, att det effektivaste medlet för att förhindra en dylik utveckling, så länge man saknar erfarenhet af ett mera fullständigt praktiskt försök med den socialistiska samhällsformen, ligger i utarbetandet och spridandet af en samhällslära, som åtminstone har alla vetenskapens karaktärsdrag. Men frågan förtjänar att ses från ännu en och därtill en vidsträcktare synpunkt.

Enhvar kan lätt konstatera, att de modärna *psykiska* samhällsförhållandena kunna sammanföras i tvänne grupper. Inom den ena råder i allt väsentligt fullständig öfverensstämmelse i de teoretiska grundåskådningarne eller med andra ord, där finnes en mycket stor fond af erkänt riktigt teoretiskt vetande, hvilket medgifver ett vidsträckt organiseradt samarbete ledande till storartade resultat. Inom den andra gruppen kunna förhållandena bäst karaktäriseras därmed att där råder en fullständig intellektuell anarki; i det att enighet i grunduppfattningarna saknas, till följd hvaraf en organiserad samverkan icke kan komma till stånd, utan de obetyd-

liga och ovissa framstegen vinnas blott genom kompromisser. Till den förra gruppen höra alla de äldre erkända abstrakta, konkreta och tekniska vetenskaperna och deras tillämpningar, till den senare höra de sociala, politiska, etiska, filosofiska och religiösa idéerna och deras tillämpningsområden.

Lika säkert som att en viss grad af olikhet i åsikter och meningar är en oundgänglig förutsättning för förändring och framåtskridande, lika visst är, att en djupare gående oenighet i principer och fundamentala frågor utgör ett allvarligt hinder för allt slag af reformarbete, liksom också att ett dylikt förhållande i hög grad bidrager till det numera i stor utsträckning rådande missnöjet och vantrefnaden inom samhället. Det är därför icke uteslutande eller ens hufvudsakligen genom ekonomiska eller sociala reformer utan i främsta rummet genom åvägabringande af större enighet och gemensamhet i åskådningarne på de sistnämnda områdena, som förberedelse för större gemensamhet i känslor och sympatier, som ett mera harmoniskt samhällslif så småningom kan komma till stånd. Men till det målet leder endast en väg, densamma, som ledt till enighet inom det förstnämnda intellektuella området, nämligen vetenskapen och i detta fall främst sociologien. Denna vetenskap har därför säkerligen fått sig tillmätt en större uppgift vid danandet af kommande generationers själslif än som kommit på någon annan vetenskaps lott, icke ens astronomien och biologien undantagna.

Men om detta gäller sociologien så gäller det däremot ingalunda hvad som ibland på sina håll t. ex. i Förenta Staterna och äfven stundom i vårt land går under denna benämning, då man usurperar namnet sociologi för olika profkollektioner af hvarje-handa, i och för sig otvifvelaktigt mycket nyttigt och nödvändigt, förvaltningstekniskt, statistiskt, socialpolitiskt eller ekonomiskt vetande. Den vetenskap, hvaraf ett så trängande behof föreligger är sociologien sådan den af sin upphofsman tänktes, d. v. s. som en abstrakt samhällslära på bio-psykologisk grund. Men af alla de mera omfattande bidrag härtill, som hittills sett dagen och af hvilka de flesta ofvan nämnts, synes mig intet, så vidt jag af en tyvärr allt för ytlig kännedom om dem kan döma, äga den betydelse som Auguste Comtes. Hos honom ensam äro de stora samhällsföreteelserna med hela den franska andens oförlikneliga klarhet och

systematiserande kraft så behandlade, att därigenom en annan orientering möjliggöres af de allmänna sociala och politiska idéerna än den numera ofta rådande, af socialismen så starkt påverkade. Att Comte själf i detta hänseende stundom ingick i minutiösa och oväsentliga detaljer förringar ej värdet af denna orientering, och mera än en sådan får man ej i första hand begära af abstrakta teorier. I största korthet kan denna tanke-riktning uttryckas sålunda:

Då samhällslifvets beskaffenhet i dess helhet i främsta rummet beror af psykiska faktorer och först i andra rummet af ekonomiska, böra de psykiska orsakerna till nu rådande sociala missförhållanden först utrönas samt reformsträfvandena inriktas på deras afhjälpande utan att därför den erforderliga ekonomiska reformverksamheten försummas. Detta program, om man så får kalla det, är tydligen diametralt motsatt det från socialismen härrörande. Detta går i stället, i full konsekvens med socialismens teoretiska förutsättningar, ut på att koncentrera de sociala sträfvandena på ekonomiska frågor och författningsreformer med försummande af de psykiska, beträffande hvilka socialismen ju också saknar alla teorier af någon betydelse.

Utän att gå närmare in härpå synes det mig, att om Comtes, eller öfver hufvud den positivistiska skolans, bidrag till sociologien, utom dess förut framhållna teoretiska betydelse, har äfven tillnärmelsevis den praktiska betydelse, som senast antydts, då är det ännu angelägnare att dessa bidrag af fackmännen kritiskt granskas och kompletteras eller eventuellt att deras ohållbarhet bevisas genom verkliga undersökningar och icke genom blotta försäkringar.

Det gifves likväl en förutsättning under hvilken prof. Steffèn skulle vara fullt berättigad att i Comtes verk endast se ett försök af historiskt intresse utan aktuell vetenskaplig betydelse, nämligen om ohållbarheten af där nedlagda teorier redan vore bevisad. Skulle den ärade förf. hysa denna uppfattning, vore det säkerligen af värde för sociologien om han ville angifva de arbeten, på hvilka han stöder denna sin åsikt.

Mig veterligt föreligga inga arbeten af detta slag och om så är, då synes det ännu vara fullt berättigadt att med en förf. säga: »en matières sociologiques il faut toujours partir d'Auguste Comte».

En exportorganisation för verkstadsindustrien.

Finansiering och iscensättning i öfrigt.

Af

Fil. D:r **Hilding Barkman.**

En fackman på det merkantila gebietet inom den mekaniska verkstadsindustrien i vårt land, kammern och kontorschefen vid A.-B. Karlstads Mek. Verkstad hr Gustaf Granath, framlade i slutet af förra året först i Sveriges Verkstadsförenings organ »Verkstäderna» och därpå i Svenska Arbetsgifvareföreningens organ »Industria» en utförlig plan till en industriell exportorganisation.¹ Hr Granaths grundtanke synes vara, att liksom vårt lands industri i sin helhet nu borde organiseras med särskild hänsyn till exporten, kunde enstaka grupper af industrien specialorganiseras, och att det därvid med hänsyn till nu föreliggande omständigheter vore särskildt önskvärdt, att verkstadsindustrien ginge i spetsen.

Hvad som i all synnerhet gjort denna fråga aktuell är världskriget och angelägenheten af att utnyttja de stora och enastående möjligheter för industrien, som efter kriget otvifvelaktigt komma att öppnas för exporten i allmänhet och beträffande verkstadsindustriens alster måhända särskildt med hänsyn till exporten på Ryssland. Detta har för öfrigt framhållits äfven af andra representanter för verkstadsindustrien än hr Granath, exempelvis af två direktörer vid Munktells Mek. Verkstads A.-B. i Eskilstuna,

¹ Hufvudpunkterna i denna plan finnas återgifna i Bilagan i slutet af denna uppsats (sid. 252).

Anm. D:r Barkman, som genom denna artikel ånyo visat sitt intresse för och sin insikt uti Sveriges näringslif och dess behof, afled d. 4 juli d. å.

hvilka enligt en i tidningarna synlig notis efter hemkomsten från en studie- och affärsresa till Ryssland i slutet af förra året med styrka gjort alldeles samma synpunkter gällande.

I mera allmän formulering ha nämnda synpunkter också framkommit i motioner vid årets riksdag, nämligen i hrr David Bergströms och Erik Röings motioner i resp. Första och Andra kammaren om vidtagande af åtgärder för att nu i tid söka ordna en *fredberedskap* bl. a. på det industriella området. Andra kammaren kan anses ha understrukit denna angelägenhets stora betydelse genom att tillåta den ifrågavarande motionens frambärande efter motionstidens utgång. Sannolikt är det samma tankegång, som varit bestämmande eller åtminstone medverkande vid den i början af detta år företagna omorganisationen af Sveriges Allmänna Exportförening och tillsättandet af ett särskildt verkställande utskott inom densamma.¹

Det var alltså icke endast fullt på sin plats utan också i särskild grad påkalladt och berättigadt, när den af hr Granath i »Verkstäderna» först framlagda planen till en ny exportorganisation väckte stor uppmärksamhet och lifligt diskuterades i tidningarna. Förslaget föranledde Göteborgs Börssällskap att inbjuda förslagsställaren till hållande af föredrag i och till en mera ingående och sakkunnig diskussion af det viktiga ämnet. Nämnda föredrag och diskussion gingo af stapeln den 1 sistlidne februari.

Söker man draga kontentan ur de skiftande inlägg, som i följd af det ifrågavarande förslaget sett dagen och som särskildt gjordes vid diskussionen i Göteborgs Börssällskap, finner man å ena sidan samstämmighet beträffande det betydelsefulla och stortartade samt det aktuella i den framlagda planen. Det vann genklang, när ordföranden vid Börssällskapets sammanträde, direktören för Skandinaviska Kreditaktiebolaget H. Mannheimer, i sin tacksamhetsbetygelse till föredragshållaren betonade, att »föredraget öppnat vidder, som det väl kunde tåla att tänka på». Men det låter sig icke förnekas, att å andra sidan den framlagda planen också mötts af många tvifvel och betänkligheter i fråga om

¹ Det nya programmet för Exportföreningens verksamhet finnes offentliggjordt i föreningens publikation »Svensk Export», marshäftet 1915.

möjligheten af dess praktiska realiserande. Hela diskussionen i ämnet har varit präglad af svårigheten att vinna någon säker orientering i den komplicerade frågan. Betänkligheterna ha utmynnat i tvifvelsmål om, att den föreslagna exportorganisationen skulle kunna finansieras, samt öfverhufvudtaget i tvekan om den ordning, i hvilken den af hr Granath skisserade idealbilden af en exportorganisation skulle låta sig förverkligas.

*

I finansieringsfrågan har utan tvifvel med rätta framhållits, att stort statsunderstöd i detta fall vore en absolut nödvändighet; men samtidigt ha också framhållits de oerhörda svårigheter, som äro förknippade med frågan, huru dylikt statsunderstöd skall kunna lämpligen anordnas eller ens erhållas. Sveriges Industriförbund arbetar visserligen utan statsunderstöd, men just denna omständighet torde utgöra hufvudanledningen till, att detta förbund dels icke kunnat arbeta på exportens främjande och dels nödgats blifva och förblifva en anstalt af utprägladt teoretisk typ (se t. ex. den i år utgifna festskriften med anledning af Industriförbundets femåriga tillvaro). Redan Sveriges Allmänna Exportförening, som ju ändock åtnjuter något statsanslag, har åtminstone hittills endast kunnat spela rollen af en informationsbyrå, förutom att föreningen i en del visserligen icke föraktliga afseenden utgjort en förbindelselänk mellan exportindustrien och statsmakterna.

Det är obestridligt, att en ny, hufvudsakligen på exportintresset inriktad organisation för verkstadsindustrien kan få verkligt praktisk betydelse endast under förutsättning af högst afsevärdt statsunderstöd. Visserligen är det sant, att en annan stor industriell exportorganisation i vårt land, Trävaruexportföreningen, kunnat uträtta mycket af gagn trots frånvaron af statsanslag, men det är att märka, att de industriella företag, som ingått i Trävaruexportföreningen, i genomsnitt varit ekonomiskt vida starkare situerade än de, som nu kunna tänkas vilja engagera sig i en sammanslutning för export inom verkstadsindustrien — man bör observera, att vår egentliga storindustri på sistnämnda område i allmänhet redan har dotteranläggningar i utlandet och

dörför icke kan hafva ett omedelbart exportintresse af samma art, som vår verkstadsindustri i gemen torde äga i stor omfattning. Dessutom har verkstadsindustrien i vårt land sedan länge lidit under trycket af ekonomiskt förlamande konkurrens såsom följd just af bristande sammanhållning och organisering såväl inåt som utåt. Härtill komma nu de betungande bördor, som genom värnskatten pålagts industrien, äfvensom exportsvårigheterna under själfva kriget och den däraf följande kapitalknappheten — omständigheter, till hvilka motsvarigheter icke funnos vid Trävaruexportföreningens bildande.

Men huru — frågar man — kan det vara möjligt att få medel från den just nu ändock så hårdt anlidade statskassan, och på hvad grund skulle man kunna göra anspråk på subvention just för verkstadsindustrien?

Dessa båda frågor invecklas än mera och skenbart ända till olöslighet, när man gör fullt klart för sig, att försåvidt en exportorganisation inom ifrågavarande industri skall kunna på ett effektivt sätt utnyttja de möjligheter, som en gång fredsslutet helt visst kommer att medföra, så tarfvas härför statssubvention af annan art och af ojämförligt större mått än hvad exempelvis Exportföreningen åtnjutit. Med att erhålla statshjälp blott för aflöning af den gemensamma organisationens tjänstemän, kontorskostnader o. dyl. vore i sak, d. v. s. ur praktisk synpunkt, föga eller intet vunnet. Man finge nämligen i så fall blott en ny informationsanstalt till de många förutvarande. För att uppnå praktiska ändamål af klart och direkt ekonomisk innebörd är det i förevarande fall tydligtvis alldeles oundgängligen nödvändigt, att industrien, då den så behöfver och önskar och erbjuder säkerhet, får tillgång till billigt rörelsekapital för att kunna tillmötesgå de kraf, som ställas utaf den med det framtida fredsslutet starkt ökade exporten och däraf följande nödvändighet att också väsentligt öka produktionen.

Med ett ord: antingen har man allt skäl i världen att uppgifva hela saken och nöja sig med den redan existerande Exportföreningen och andra informationsanstalter såsom Industriförbundet eller också måste den fordran uppställas, att med statens tillhjälp icke blott en ny exportorganisation såsom sådan utan ock-

så den efter fredsslutet genom en dylik organisations förmedling och åtgöranden ökade tillverkningen finansieras.¹

¹ På denna punkt kan den frågan framställas: hvad är det då, som öfverhufvud tvingar att gå ut öfver ramen för Exportföreningens och Industriförbundets verksamhet? Är icke denna verksamhet tillfyllest eller har man icke åtminstone anledning tro, att den i en nära framtid blir tillfyllest, då vederligen båda dessa organisationer under början af detta år i särskild grad haft sin uppmärksamhet riktad på hithörande frågor och då från Exportföreningens sida under medverkan från Industriförbundet framlagts ett utförligt och lofvande program för arbetet till exportens främjande?

Svaret härpå är följande. Exportföreningen och Industriförbundet äro *allmänt* industriella organisationer. De afse den svenska industrien i dess helhet. Men frågan om exportens mest effektiva främjande tillåter icke någon generell lösning. Skulle allmänna industriella organisationer upptaga och särskildt intressera sig för någon speciell industrigrens exportfråga i dess helhet, skulle de därigenom med största lätthet utsätta sig för beskyllningar för mannamån eller partiskhet. Dessa organisationers karaktär af allmänna medför nödvändigt en viss *begränsning* af deras verksamhetsförmåga. Det ligger därför en stor fara i att slå sig till ro med dessa organisationers befintlighet i den tanken, att de skulle kunna på ett tillfredsställande sätt lösa alla exportuppgifter. De många orden i de offentliggjorda programmen för dessa organisationers verksamhet innebära ingalunda lika många praktiska insatser och böra framför allt icke få verka bortskymmande eller förlamande på från andra håll framkommande goda initiativ. Exportföreningen och Industriförbundet kunna helt visst utföra mycket af gagn genom att göra en mängd betingelser för exporten gynnsammare än förut. Men det får icke förbises, att de i följd af sin allmänna karaktär oftast måste begränsa sig till de för industrien *gemensamma* exportfrågorna. De kunna på grund af denna begränsning icke nå fram till hvad som dock måste vara hela exportproblemet kärna, till hvad som är den *viktigaste* betingelsen för exportens främjande, nämligen *främjandet af industriens egen exportkapacitet*, d. v. s. konkurrensduglighet i förhållande till utlandets industri med hänsyn till fabrikatens både kvaliteter, kvantiteter och priser. I *detta* afseende kunna organisationer sådana som Exportföreningen och Industriförbundet knappast nå längre än till ganska abstrakta hänvisningar på nyttan, resp. nödvändigheten af teknisk specialisering och ekonomisk organisation. Men frågan, *på hvad sätt* denna specialisering och organisation skall kunna praktiskt genomföras, den kan icke lösas generellt och därför icke heller af allmänna industriella organisationer.

Det bör betonas, att de i denna anmärkning framställda satserna *icke på något sätt* innebära ett underkännande af eller en opposition mot Exportföreningen och Industriförbundet och dessa organisationers verksamhet. Det förhåller sig på ifrågavarande område tvärtom så, att den speciella och den allmänna organisationen komplettera hvarandra. Trä-

Det kan visserligen vid ett första påseende synas alldeles orimligt att under nuvarande förhållanden komma med eller ens tala om dylika kraf på statskassan, men afsikten med dessa rader är bland annat att påvisa, att den svenska staten lyckligtvis just nu — från och med detta års ingång — disponerar och kommer att disponera öfver en kapitaltillgång, som hittills alls icke tagits i anspråk och hvilken under föreliggande förhållanden är som skapad att användas just till industriens och den industriella exportens främjande.

I den förra året uppgjorda riksstaten för innevarande år finner man å utgiftssidan ett förslagsanslag å 5,200,000 kronor bland utgifter för kapitalökning att täckas af »andra statsinkomster». Detta anslag kommer hädanefter att årligen återkomma, sannolikt med för hvarje år ökad belopp. *Till dato har veterligen intet offentligt förslag framkommit angående dispositionen af dessa förslagsanslag.* Här i denna uppsats skall nu påvisas, i kraft af hvilka bestämmelser och på hvad sätt det nämnda anslaget ju förr dess hellre både kan och bör tagas i anspråk för förverkligandet af en exportorganisation för industrien och i första hand för verkstadsindustrien.

Förslagsanslagen i fråga ha tillkommit i samband därmed, att brännvinsmedlens indragning till statsverket med detta års ingång påbörjats. Denna reform regleras genom tvenne förordningar af år 1913, hvilka trädde i kraft den 1 januari 1915, nämligen k. förordningen angående ersättning till städer och vissa kö-

varuexportföreningen exempelvis står ju icke i opposition till Sveriges Allmänna Exportförening, utan dessa båda organisationer stå sida vid sida såsom välbehöfliga, ja, nödvändiga komplement till hvarandra. Analogt skulle och borde förhållandet blifva mellan Exportföreningen och en ny speciell organisation för verkstadsindustrien. Man kan t. o. m. se ett erkännande från Exportföreningens egen sida af de här framlagda synpunkternas riktighet i det nya programmet för denna förenings verksamhet (publicerad i »Svensk export», marshäftet 1915). Det heter nämligen här bl. a., att för uppnåendet af Exportföreningens mål att blifva ett verkligt förmedlande centralorgan för vårt lands alla exportfrågor är »en viss uppdelning och specialisering önskvärd». Det måste härtill anmärkas, att specialiseringen är icke blott »önskvärd», utan oundgänglig och absolut nödvändig, därest framtidskalkylerna skola få egentlig praktisk — ekonomisk framgång.

pingar, landsting och hushållningssällskap för till statsverket indragna brännvinsmedel samt k. förordningen angående statsverkets fond af rusdrycksmedel. Det ofvannämnda förslagsanslaget å 5,200,000 kr. i 1915 års riksstat korresponderar på inkomstsidan med den beräknade inkomsten af statsverkets fond af rusdrycksmedel för innevarande år. Den anmärkningen är tänkbar, att krigs- och krisförhållandena kunna komma nämnda beräkning att slå slint, men en dylik anmärkning torde falla till marken på följande tre omständigheter. För det första har det exakta beloppet af ifrågavarande statsinkomst för 1915 icke så mycket att betyda, då den återkommer under de följande åren och då statsverkets till 60 å 70 millioner kr. uppgående kassaförlagsfond med lätthet reglerar alla temporära oregelbundenheter och felkalkyler i budgeten. För det andra har ifrågavarande inkomstberäkning från början med afsikt gjorts låg; i sin skrifvelse med inkomstberäkningen för år 1915 anförde statskontoret just, att kontoret med hänsyn till de i restriktiv riktning verkande åtgärderna för regleringen af brännvinsförsäljningen i de större städerna beräknat inkomsten lägre än hvad man kunnat vara berättigad till med hänsyn till motsvarande inkomster under de närmast föregående åren. För det tredje har i år Första kammarens resoluta afslag på det motionsvis framkomna förslaget om temporärt rusdrycksförbud visat, att åtminstone denna kammares majoritet anser den nuvarande tiden mindre än någon annan inbjuda till statsfinansiella äfventyrligheter och att samma majoritet i stället är af den åsikten, att i vargatider står sig den längst och bäst, som med kall panna häfdar principen om »business as usual» på så många områden som möjligt. En ytterligare garanti mot tvära och finansiellt olyckliga omkastningar i förevarande fall torde ha vunnits därigenom, att när regeringen sedan framlade proposition om rätt för länsstyrelserna att inom resp. provinser påbjuda tillfälliga rusdrycksförbud i kris- och krigstider, bevillningsutskottet föreslog och riksdagen godkände den ändringen häruti, att ifrågavarande rätt skall utöfvas af Kungl. Maj:t och af länsstyrelserna blott med Kungl. Maj:ts särskilda medgifvande.

Granskar man nu de gällande bestämmelserna för användningen af nämnda förslagsanslag, hvilka balansera mot statsver-

kets fond af rusdrycksmedel, så skall man finna, att med ledning af dessa bestämmelser kunna de starkaste skäl anföras därför, att förslagsanslaget för innevarande år på i rundt tal fem millioner kr. disponeras på nedan närmare angifvet sätt för verkstadsindustriens främjande särskildt i exportafseende.

Det heter nämligen i k. förordningen angående statsverkets fond af rusdrycksmedel, paragraf 2, att fonden »är afsedd att i främsta rummet användas för reglering af sådana ekonomiska förhållanden, som äro en följd af mera ingripande åtgärder till rusdryckshandteringens begränsande eller afveckling. *Där särskilda omständigheter därtill föranleda, må fondens medel äfven kunna användas för andra sociala ändamål*». Af de båda i denna bestämmelse nämnda alternativen är det förra — det här icke kursiverade — säkerligen åtminstone för flera år framåt uteslutet på grund af den nuvarande Förstakammarmajoritetens förut omlade bestämdt afvisande hållning gentemot sådana statsfinansiella äfventyr som allmänt rusdrycksförbud. Det återstår då blott det andra, här ofvan kursiverade alternativet. *Om någonsin föreligga just nu hvad som i den anförda bestämmelsen betecknas såsom* »särskilda omständigheter». Under nuvarande extraordinära förhållanden måste det förnämsta sociala ändamålet anses vara att tillgodose den samhällseliga, enkannerligen den industriella *produktionen*. Mot denna tolkning kan man omöjligen taga till intäkt den terminologi, som vill sätta i motsatsförhållande »industriellt» och »socialt» i hvarje bemärkelse. Uttrycket »sociala ändamål» i det nyss citerade lagrummet får uppenbarligen icke tolkas med godtycklig snäfhets utan måste fattas i vidsträckt bemärkelse.

Den fordran kan alltså med största skäl framställas, att statsverkets fond af rusdrycksmedel under närmast kommande år på ett eller annat sätt disponeras för industriens främjande. Det förtjänar i detta sammanhang en erinran, hurusom svenska staten hittills i flera afseenden försummat industriens intressen äfven i jämförelse med andra näringars. Så t. ex. har staten, medan industrien fått nöja sig med sådana småsmulor som dem, hvilka kommit Exportföreningen till del eller fallit från manufakturförslagslånefondens bord, med gifmild hand ställt öfver trettio millioner kr. i form af lån och subventioner till rederinäringens för-

fogande och därigenom kraftigt bidragit till denna närings nuvarande blomstring särskildt hvad oceanfarten beträffar. Likaså har till jordbrukets främjande den ena statslånefonden efter den andra upprättats. När nu rederierna och jordbruket sålunda fått sitt, kan det sannerligen vara på tiden, att industrierna också fått sitt, helst som den nyinrättade statsverksfonden af rusdrycksmedel därtill öppnar det yppersta tillfälle.

Medgifver man riktigheten häraf, torde man också medgifva det berättigade däruti, att fondens medel för dess första, d. v. s. innevarande år disponeras för verkstadsindustrien. Dels är nämligen denna industri näst den i Trävaruexportföreningen redan organiserade trävaruindustrien och annan träförädlingsindustri samt näst den malm- och järnhandtering, som icke afser framställande af helfabrikat, landets förnämsta industri. Dels föreligger inom verkstadsindustrien ett särskildt aktuellt behof af organisation, såsom förut nämnt speciellt med hänsyn till framtida exportmöjligheter på Ryssland. Dels slutligen utgör svensk ingenjörs- och uppfinningsförmåga och öfverhufvudtaget svenskens mekaniska begåfning ett så känt och erkänt faktum, att det måste framstå såsom en särskildt viktig nationell angelägenhet att åt denna värdefulla folkliga egenart bereda största möjliga ekonomiska utrymme. Om de fem millioner kr., som utgöra det ifrågasvarande förslagsanslagets belopp i rundt tal för innevarande år, disponeras för verkstadsindustrien, torde detta följaktligen få anses såsom fullt rättvist under den förutsättningen, att andra industrier för sin del få under f. ö. samma villkor disponera motsvarande statsinkomster under åtminstone ett par af de följande åren.

Frågan om sättet och villkoren för denna disposition af nämnda statsmedel torde bäst lösas genom hänvisning till den bestämmelsen i k. förordningen om statsverkets fond af rusdrycksmedel, att fondens medel skola göras räntebärande. Härigenom skulle man rent af kunna undvika alla mera ingående tvister om tolkningen af förordningens bestämmelser i öfrigt och ändock hålla möjligheten öppen för fondens disposition till det angifna industriella ändamålet. Af den nyssnämnda bestämmelsen följer ju omedelbart, att ifrågasvarande medel skola ställas i tjänst för någon statens utlåningsverksamhet. Den verksamhet i denna rikt-

ning, som till industriens fromma redan bedrifves af svenska staten, äger som bekant rum genom utlåning från manufakturför-lagslånefonden.

*

Det kan vid ett första påseende synas tvifvelaktigt, om denna lilla fond och denna från början af 1700-talet härstämmande och därför sannolikt i vissa afseenden antikverade utlåningsverksamhet verkligen kan vara lämplig att tjäna såsom mönster för ett modernt subventionerande af en industriell organisation. En närmare granskning skall emellertid utvisa, att just genom de ifråga-varande statstillgångarnas användning i form af manufakturför-lagslån högst betydande fördelar vore att vinna med specifik hän-syn till de industriella intressen, som det är dessa raders uppgift att häfda. Följande synpunkter torde i detta afseende böra sär-skiildt framhäfvas förutom den redan anförda, att genom nämnda statsmedels användning till manufakturför-lagslån den bestämmel-sen uppfylles, att dessa medel skola göras räntebärande:

1) Då räntan å statens manufakturför-lagslån blott är $4 \frac{1}{2} \%$ skulle denna räntesats under nu närmast följande år med deras eljest efter all sannolikhet höga räntesatser säkerligen medföra en ren räntevinst för låntagarna på — låt säga — i genomsnitt 1% , och om blott t. ex. en fjärdedel af denna räntevinst af de lånta-gande verkstäderna offras på den nya organisationen såsom sådan och dess expedition, skulle detta på fem millioner kr. innebära 12,500 kr. årligen eller ungefär jämnt hälften af Sveriges Allmänna Exportförenings hela nuvarande statsanslag 24,850 kr. De icke statslåntagande verkstäder, som inginge i organisationen, skulle följaktligen icke behöfva vidkännas annan kostnad än t. ex. obe-tydliga medlemsafgifter.

2) Hvarje låntagande verkstads framtida produktionsökning skulle helt eller åtminstone delvis vara finansierad genom billigt rörelsekapital i form af stående lån. Statens manufakturför-lags-lån löpa nämligen med som nämndt $4 \frac{1}{2} \%$ ränta i åtta år utan återbetalningsskyldighet förr än i slutet af femte låneåret, i det att enligt bestämmelserna för dessa lån en fjärdedel af lånebelop-

pet skall återbetalas vid slutet af resp. femte, sjätte, sjunde och åttonde låneåret.

3) De viktigaste invändningarna mot manufakturförslagslånefonden skulle med den föreslagna anordningen kunna bortfalla. Dessa invändningar hänföra sig nämligen, såsom jag påvisat i en uppsats rörande detta ämne i tidskriften »Det nya Sverige», åttonde häftet 1914, sid. 485 ff., i hufvudsak endast till fondens litenhet samt till kommerskollegii långsamhet vid låneärendenas behandling. Sistnämnda anmärkning torde emellertid i nödfall kunna undanrödjas genom en de lånesökande verkstädernas gemensamma hemställan, att kommerskollegii handläggning af låneärendena måtte påskyndas, så att den icke tager längre tid än, såsom i min nyssnämnda uppsats föreslagits, högst två månader. Anmärkningen om fondens litenhet behöfver icke heller komma i betraktande ur verkstadsindustriens synpunkt, om för denna industri genast på en gång fem millioner kr. kunna disponeras, fördelade på 4 $\frac{1}{2}$ -procentiga statslån på exempelvis följande sätt:

6 lån à 250,000 kr.	summa	1,500,000	kr.
6 lån à 200,000 kr.	»	1,200,000	»
6 lån à 150,000 kr.	»	900,000	»
6 lån à 100,000 kr.	»	600,000	»
6 lån à 75,000 kr.	»	450,000	»
7 lån à 50,000 kr.	»	350,000	»
	»	5,000,000	kr.,

af hvilken summa enligt detta fördelningsförslag tillsammans 37 verkstäder skulle komma i åtnjutande. Naturligtvis finnes intet, som hindrar ökning af siffran 37 genom något eller några af de större lånens uppdelning i flera mindre — en omständighet, för hvilken tydligen det intresse måste blifva afgörande, som från större eller mindre verkstäder landet rundt ådagalägges för erhållande af billiga statslån af ifrågavarande art.

4) Genom anknytningen till manufakturförslagslånefonden, hvilken genom sin verksamhet under nu snart två århundradens lopp skapat god tradition värd att tillvaratagas, skulle vidare de låntagande verkstäderna erhålla en mycket stor fördel be-

träffande den säkerhet, som skall ställas för dessa lån: Denna fördel beror hufvudsakligen däraf, att manufakturförlagslånefondens tekniska och dess ekonomiska förvaltning kommit att blifva fördelade på skilda ämbetsverk. Den tekniska förvaltningen af fonden ombesörjes af Kungl. Maj:t i finansdepartementet med kommerskollegium såsom rådgifvande och förslägsställande myndighet, medan den ekonomiska förvaltningen åligger statskontoret. Här af följer för lånesökanden den betydande fördelen, att han i sin ansökan icke behöfver nämna ens ett ord om den säkerhet, som han ämnar ställa för lånet. Låneansökan bedömes tekniskt uteslutande efter allmänna synpunkter, bland hvilka såsom de viktigaste torde kunna nämnas företagens utvisade eller kalkyletrade ekonomiska bärighet, det i fabrikationen använda råmaterialets svenska ursprung samt fabrikationens betydelse med hänsyn till onödiggörande af hittillsvarande eller motsedd import eller upptagande af framtida export. Först sedan den lånesökande med hänsyn till dylika allmänna grunder fått sin ansökan formellt bifallen, behöfver han tänka på att ställa säkerhet. Han har då att vända sig till statskontoret med den säkerhet — inteckning eller i vanliga fall borgen —, som han har att erbjuda för att få lyfta lånebeloppet; och det är statskontoret allena, som pröfvar denna säkerhet. Det är gifvet, att denna ordning för många låntagare kan erbjuda en stor fördel, i det att låntagaren ofta skall ha vida lättare att anskaffa säkerhet, sedan han t. ex. för eventuella borgesmän kan visa, att säkerheten afser icke ett relativt dyrt och kort banklån utan ett 4^{1/2}-procentigt stående statslån samt att meddelandet af dylika lån, på grund af kommerskollegii föregående pröfning af låneansökan ur ofvannämnda allmänna synpunkter, i viss mån alltid innebär ett slags officiell hallstämpel om vederbörande företags utvecklingsmöjligheter, allmännyttighet och bärighet.

5) Formen af manufakturförlagslån möjliggör *kollektivt* uppträdande från verkstädernas sida i fråga om påtryckning på statsmakterna beträffande själfva krafvet, att ifrågavarande statsmedel böra disponeras för verkstadsindustrien såsom statslån på angifvet sätt. Men sedan detta kraf tack vare kanske just det kollektiva uppträdandet tillgodosetts, står det hvarje särskildt verkstads-

företag fritt att med andra lånesökande konkurrera om lån till det belopp, som den kan anse sig ha behof eller gagn af, liksom naturligtvis hvarje företag endast har att tänka på sig själf i fråga om ställande af säkerhet för erhållet lån. Kollektiviteten kan alltså vara till gagn för den här skisserade finansieringsplanens omsättning i verklighet och behöfver ändock icke det ringaste inkräkta på de särskilda intresserade verkstadsföretagens vare sig handlingsfrihet eller ansvarighet.

6) Statshjälpen skulle lämnas icke direkt åt den nya exportorganisationen utan i form af lån till enskilda verkstäder, hvilka sedan kunna afstå någon del, exempelvis en fjärdedel, af sin rena räntevinst åt den nya exportorganisationen. Denna skulle följaktligen såsom sådan undslippa allt beroende af och all kontroll från statens sida, ehuru den de facto vore statssubventionerad. Härigenom skulle på ett elegant sätt kombineras den nuvarande Exportföreningens understöd från staten med det nuvarande Industriförbundets frihet från hvarje statsförmyndarskap, och när efter fem år återbetalningen af manufakturförlagslånen skulle taga sin början, skulle helt säkert den nya organisationen ha växt sig nog stark och tillräckligt ha dokumenterat sin gagnelighet för att längre ens på indirekt väg behöfva taga statens hjälp i anspråk. Dessutom kunde möjligen organisationen då ha kommit att betydta så mycket såsom häfstång för industrien, att det på det hela taget kunde betraktas som en smaksak, om de ifrågavarande statsmedlen för alltid skulle öfverföras från statsverkets fond af rusdrycksmedel till manufakturförlagslånefonden eller om förstnämnda fond allenast skulle till större eller mindre del tills vidare förvaltas genom utlämnande af lån till industrien i form af manufakturförlagslån. I samma mån som anspråken kunna inskränkas i riktning mot det senare af dessa alternativ måste det gifvetvis blifva lättare att vinna gehör för desamma.

Sedan finansieringen såsom första led i det praktiska förverkligandet af den nya exportorganisationen undangjorts förmedelst statssubvention på det angifna sättet och för all säkerhets skull med iakttagande af den principen, att så snart inom den ofvan beskrifna ramen flera utvägar öppna sig, den bör väljas, som gifver minsta utsikter för opposition, återstår frågan om organisationens iscensättning i öfrigt.

I denna fråga har man från verkstadsindustrien i ett af våra grannländer, nämligen Finland, de mest värdefulla erfarenheter att bygga på och lärdomar att hämta. I Finland befann sig i förra årtiondet verkstadsindustrien i ett prekärt läge till följd af total brist på specialisering och organisering, ringa kapitaltillgång och skarp inbördes konkurrens. Det är icke att undra på, att i ett land med mycket mindre kapitaltillgång än vårt men samtidigt med lika skarp inbördes konkurrens organisationstanken skulle tränga sig fram tidigare och mera obetvingligt än hos oss. Så skedde också i Finland på verkstadsindustriens område. Då förhållandena i Finland och i Sverige i öfrigt äro ganska likartade, torde hithörande finländska företeelser här kräfva den noggrannaste uppmärksamhet.

År 1909 bildades Finlands Metallindustrikontor eller, såsom det numera vanligen kort och godt benämnes, Metallkontoret, och det till grund för denna organisation liggande aftalet inom landets verkstadsindustri är f. n. förnyadt för åren 1913—1918. Enligt samstämmiga vittnesbörd har denna organisation redan hunnit uträtta synnerligen mycket till ifrågavarande industris gagn i vårt grannland.

Studerar man närmare det finländska Metallkontorets tillkomst och utveckling, organisation och arbetssätt,¹ faller det först

¹ För min kännedom om hithörande förhållanden står jag i skuld till professorn vid Helsingfors' universitet Ossian Aschan och direktören för Finlands Metallindustrikontor Gunnar H. Bengelsdorff, hvilka beredvilligt gått mig tillhanda med af mig begärda upplysningar, och jag ber få begagna tillfället att härmed till nämnda herrar frambära ett tack för deras tillmötesgående.

I detta sammanhang torde det icke vara ur vägen att gifva en hänvisning till professor Aschans uppsats »Världsläget och vår ekonomiska framtid» i »Finsk Tidskrift», decemberhäftet 1914. Hvad i denna uppsats

af allt i ögonen, att en organisation af denna art måste, om den skall kunna få egentlig praktisk och ekonomisk betydelse, utvecklas från det lilla till det stora eller så att säga inifrån utåt. Att på en gång åstadkomma en i sin helhet — för att begagna hr Granaths rubrik — »organiserad exportindustri» är helt säkert praktiskt utförbart.¹ Ja, icke ens en speciell industrigren torde kunna på detta sätt i sin helhet och på en gång organiseras. Stridiga viljor finnas ständigt, och opposition kommer alltid att göra sig gällande, grundad än på det ena och än på det andra motivet. Men Rom byggdes ju icke på en dag. Det är i förevarande afseende mycket belysande, att Finlands Metallindustrikontor bildades kring en anspråkslös kärna, som ursprungligen omfattade blott sex industriella anläggningar inom branschen. Orsaken till att i Sverige hvarken Exportföreningen eller Industriförbundet hittills fått eller ens själfva kunnat afse att få den direkta praktiska och ekonomiska betydelse, som måste utgöra den ifrågasatta nya organisationens raison d'être, är helt säkert just den, att de förstnämnda sammanslutningarna fattat såsom sin uppgift att från början bygga på möjligast breda bas. Det lider intet tvifvel, och erfarenheten från Finland gifver också på klaraste sätt vid handen, att samtidigt äfven den motsatta vägen — från det mindre till det mera omfattande eller inifrån utåt — bör och måste försökas. Man har att tänka sig en utvecklingsgång från en för export och exportorganisation intresserad mindre grupp mekaniska verkstadsföretag, hvilkas sammanslutning efter hand vinner genklang hos och anslutning från andra företag i branschen; efter mönstret häraf kunna sedan liknande sammanslutningar uppkomma inom andra industrigrenar, och först sedan dylika åvägabragts och ådagalagt sin praktiska betydelse, är det tänkbart, att en i sin helhet organiserad exportindustri i någon likhet med hr Granaths idealbild skall kunna finna säkert fäste på verklighetens mark. Hvarför med hänsyn till nu föreliggande omständigheter i

såges, torde i många afseenden vara tillämpligt på svenska förhållanden och förtjäna att noga uppmärksammas af dem, som i vårt land hysa intresse för industriens, speciellt den kemiska industriens utveckling.

¹ Det bör anmärkas, att äfven hr Granath talar om den eventuella lämpligheten af att starta den nya organisationen i något mindre skala.

vårt land verkstadsindustrien torde vara kallad att i detta afseende gå i spetsen, är i det föregående angifvet, och det är säkerligen icke någon tillfällighet, att det varit representanter för verkstadsindustrien, som nu gjort denna fråga till föremål för diskussion.

Det måste vara det hos de särskilda verkstadsföretagen befintliga *intresset* för saken, som blifver utslagsgifvande för sammanslutningens tillkomst och för urvalet af de verkstadsföretag, som äro villiga att först slå ett slag för sammanslutningstanken. Så var det i Finland, och så måste det otvifvelaktigt också blifva hos oss, när det gäller att i denna sak öfvergå från ord till handling.

Men huru skall nämnda intresse från verkstadsföretagens sida ådagaläggas? I detta afseende torde såsom den kanske största fördelen hos det ofvan framlagda finansieringsförslaget böra påvisas, att just detta förslag lämnar en ypperlig probersten för befintligheten af ifrågavarande intresse för saken. Sedan det exempelvis genom en kollektiv hemställan från en mängd intresserade verkstadsföretag lyckats att förmå statsmakterna att godtaga planen af det förstnämnda förslagsanslagets förvaltning såsom manufakturförslagslån i exportens intresse för verkstadsindustrien (och närmast kommande år för andra industrier), så är det gifvet, att de verkstäder, som därpå söka, resp. erhålla dessa billiga lån, på ett naturligt sätt kunna bilda den startande gruppen inom den nya organisationen. De kunna t. ex. på ett representantmöte besluta organisationens bildande och fastställa dess uppgifter samt för bekostande af dess administration anslå någon del, exempelvis såsom ofvan föreslagits en fjärdedel, af sin säkerligen åtminstone i genomsnitt till en hel procent uppgående rena räntevinst på de erhållna manufakturförslagslånen.

Om ett dylikt representantmöte mellan statslånetagande — och andra för saken speciellt intresserade — verkstäder kommer till stånd, böra för detta mötes öfriga beslut angående den nya organisationen likaledes de genom Finlands Metallindustrikontor vunna erfarenheterna noga tillvaratagas. I det följande skall närmare angifvas, i hvilka afseenden dessa erfarenheter ytterligare

torde vara att anse såsom särskildt värdefulla och eventuellt norm-gifvande för motsvarande svenska förhållanden.

När verkställande direktören för Munktells Mek. Verkstads A.-B. i Eskilstuna återkom från sin förut omtalade studie- och affärsresa till Ryssland, meddelade han enligt tidningsreferaten om sina erfarenheter därifrån bl. a. följande: »Rysslands stora import från Tyskland har naturligtvis genom kriget omöjliggjorts. Det är nu Tysklands roll, som härvidlag kan i viss mån öfvertagas af Sverige. Huruvida detta lyckas beror — det framhölls med skärpa — på om vi sköta oss affärs- och gentlemannamässigt. Särskildt för närvarande gäller det att vara korrekt i affärer och att hålla prisen på exportföremålen låga, ty det är genom de låga priserna tyskarne skapat sin betydande ryska export.»

Hvad här sagts om låga priser bör gifvetvis på det noggrannaste tagas ad notam. Och frågar man, under hvilka förutsättningar den svenska verkstadsindustrien kan tänkas hålla de låga priser, hvaraf större framgång på den utländska marknaden nödvändigt betingas, kan svaret härå endast blifva en hänvisning dels i allmänhet på koncentrationens och organisationens betydelse och dels speciellt på samma principer, som utgjort ledstjärnorna för det finländska Metallkontorets verksamhet. Dessa principer heta: *specialisering, standardisering, massfabrikation*. Enligt ett aftal, benämndt »föreningsafhandling», skall tillverkningen vid Finlands till Metallindustrikontoret anslutna verkstäder med ledning af föreliggande omständigheter fördelas så, att hvarje företag såvidt möjligt erhåller sina tillverkningsspecialiteter. Det är att märka, att tillkomsten och upprätthållandet af denna föreningsafhandling helt visst hade varit en praktisk omöjlighet, om den icke byggts på samtliga intresserade parter enhälliga beslut. Visserligen torde det icke kunna förnekas, att en organisation sådan som Finlands Metallindustrikontor innebär eller åtminstone lätt utvecklas till hvad amerikanerna kalla »pool» eller hvad som enligt vårt språkbruk bäst torde betecknas med ordet syndikat (i motsats till egentlig trust) samt att ett industriellt syndikats åtgärder med största lättthet få en ekonomiskt tvingande innebörd gentemot utomstående. Men beträffande de till organisationen anslutna företagen ligger saken annorlunda, och det torde vara synner-

ligen efterföljansvärdt, när man i Finland vid fördelningen af tillverkningspecialiteterna allt ifrån starten principiellt undvikit hvarje majoritetstvång. Specialiseringens syfte har dock kunnat uppnås. Den har medfört möjlighet för enskilda verkstäder att inköpa dyrbarare specialmaskiner, den har infört ordning och trygghet i fabrikationen gentemot förlamande eller ruinerande konkurrens, och den har höjt nivåerna i fråga om fabrikatens kvalitet och prisbillighet.

För att gifva en tydlig föreställning om den praktiska iscensättningen af en dylik specialisering inom verkstadsindustrien skall jag här återgifva en belysande passus ur den del af ifrågavarande speciella organisationsaftal, som af mina finländska sagesmän be-tecknats såsom icke varande af sekret natur:

»Vid fördelningens praktiska tillämpning är att märka:

1) Om kund af en eller annan anledning ovillkorligen fordrar att erhålla viss maskin eller vara från annan fabrik än den, som enligt fördelningen tillverkar dylik, må den andra fabriken leverera maskinen eller varan i fråga, men bör därvid den fabrik, som utför arbetet, erlægga sammanlagdt 10 % af det erhållna priset åt den eller de fabriker, som enligt fördelningen borde fått beställningen.

2) Artiklar, som icke särskildt nämnas i fördelningen, betraktas såsom fria, så ock artiklar, som enligt fördelningen tillförsäkrats visst verk, men af detta icke inom ett år upptagits eller bevisligen förberedts till utförande.

3) Fråga om uteslutning från, förändring af eller tillägg till godkänd fördelning afgöres genom enhälligt beslut af de delägare, som på kontorets till alla delägare aflåtna skriftliga framställning i ärendet anmäla sig af saken berörda eller intresserade.

De artiklar, som till fördelning upptagas, sammanställas efter artiklarnas art sektionsvis på följande sätt:

Sektionen I. Allmän verkstadsindustri.

- » II. Båtar, pråmar m. m. jämte maskiner och apparater för sådana.
- » III. Rullande materiel för järnvägar.
- » IV. Maskiner och apparater för träsliperier och pap-

persbruk, cellulosafabriker och sågverksanläggningar.

Sektionen V. Jordbruksredskap och maskiner, handels- och byggnadsgjute, manufaktursmide och aduceringsgod.

» VI. Värme- och vattenledningar.

» VII. Elektriska maskiner och apparater.»¹

Så långt den finländska s. k. fördelningsafhandlingen för verkstadsindustrien, hvilket aftal är anknutet till det egentliga organisationsaftalet, den s. k. föreningsafhandlingen. Att dessa afial äro åtskilda torde bero därpå, att bestämmelserna om giltighetstiden är olika, enär enligt sakens natur dessa bestämmelser beträffande fördelningen af tillverkningsspecialiteterna måste vara lättare att ändra än motsvarande bestämmelser i fråga om det hufvudsakliga organisationsaftalet.

Det ingår äfven i uppgifterna för Finlands Metallindustri-kontor, att kontoret skall utgöra en förbindelselänk mellan industrien och handeln eller, såsom det heter i aftalet, »efter förmåga bistå delägarne vid försäljningen af deras artiklar». Beträffande handeln synes man i Finland bl. a. ha fått röna motstånd genom engrossisternas sträfvan att hvar för sig fungera som ensamförsäljare, i det att två firmor i allmänhet icke äro benägna att sälja samma verkstads tillverkningar. Det naturliga motdraget mot denna tendens hos engroshandeln synes vara att genomföra absolut fasta försäljningspriser, hvarigenom f. ö. äfven den stora för

¹ Det är af intresse att härmed jämföra motsvarande klassifikation i den af f. direktören för Sveriges Allmänna Exportförening utgifna »Svensk industri- och exportkalender», 5:te upplagan Stockholm 1915. I detta arbete indelas verkstadsindustriens alster på följande sätt: 1) järn- och stålmanufaktur (inclusive gjutgoods), 2) kraftmaskiner, 3) industriella maskiner, 4) transportmaskiner, 5) landbruksmaskiner, 6) redskap och verktyg, 7) ljus-, vatten- och värmeapparater, 8) vapen. Det måste bero på praktiska synpunkter, i hvad mån denna klassifikation och i hvad mån den finländska låter sig begagnas vid det framtida genomförandet af den i så hög grad önskvärda specialiseringen inom vårt lands verkstadsindustri i allmänhet. Det är naturligtvis sannolikt, att t. ex. det finländska upptagandet af dels träbearbetningsmaskiner af olika slag och dels elektriska maskiner och apparater såsom särskilda grupper skall visa sig vara af praktiska hänsyn efterföljansvärdt.

delen uppnås, att allmänhetens förtroende stärkes och onödiga provisioner elimineras.

På analogt sätt måste den tilltänkta nya svenska organisationen kunna utgöra en förbindelselänk med handeln och f. ö. icke blott med handeln utan också med dels bankväsendet, dels staten i ekonomiskt afseende, d. v. s. staten icke blott i järnvägs-tariff-, tulltariff- och dylika afseenden utan äfven staten såsom meddelare af billiga manufakturförelagslån. Däremot skulle det helt säkert vara mycket oklokt, om icke en organisation af denna art, d. v. s. ett affärsmässigt industrikontor, bestämdt afsade sig hvarje förmedling mellan industrien och staten i socialt afseende, exempelvis i arbetarefrågor. Inom detta område finnas redan organisationer sådana som Svenska Arbetsgifvareföreningen och Sveriges Verkstadsförening med sina till arbetsförhållandets frågor skarpt fixerade uppgifter. Det kan vara af vikt att framhålla angelägenheten af denna särskilnad, enär hos motsvarande arbetsreorganisationer i vårt land tendenser kommit till uttryck att vidga den — i inskränkt bemärkelse — sociala uppgiften till ovidkommande merkantila och industriella uppgifter, exempelvis genom järn- och metallarbetareförbundets bekanta grundläggande af en fotogenköksfabrik för strejkande arbetare i konkurrens med den fabrik, vid hvilken strejken etablerats.

Den finländska organisationen för verkstadsindustrien har tydligen tillkommit och tillväxt efter den riktiga principen för organisk utveckling: från mindre till större och från lösare till fastare organisation. Visserligen förefinnes den skillnaden mellan den finländska och den nu i så hög grad behöfliga svenska verkstadsorganisationen, att den förra hufvudsakligen tjänat onödiggörandet af import såsom ursprungligt syfte, medan motsvarande svenska organisation däremot från början hufvudsakligen torde mera direkt böra ställas i exportintressets tjänst särskildt med hänsyn till det blifvande fredsslutet efter världskriget. Denna åtskillnad har betingat en väsentlig olikhet beträffande de resp. sammanslutningarnas finansiering. Under det att för den svenska sammanslutningen statssubvention torde vara oundgängligen nödvändig, har Finlands Metallindustrikontor helt enkelt kunnat finansieras därigenom, att delägarne iklädt sig gemensam ansvarighet

för kontorets omkostnader, hvilka delas mellan dem i förhållande till de under året fakturerade beloppen af deras *fördelning underkastade* tillverkningar. Men längre än till denna olikhet beträffande finansieringen behöfver eller får särskilnaden i väsentliga ting icke sträcka sig. Framför allt får den på intet sätt undanskymma nödvändigheten af, att bildandet af den svenska organisationen i samma grad som den finländska sker enligt den nyss antydda principen för organisk utveckling. Exempelvis böra sådana önskemål och kraf som de beträffande gemensamma inköp af kol och råmaterial för verkstäderna, huru behjärtansvärda och viktiga de i och för sig än kunna vara, icke framdrivas på ett alltför tidigt stadium af organisationsarbetet.

Har man detta och dylikt klart för sig, och vill man på allvar tillvarataga de möjligheter, som manufakturförlagslånefondens — definitiva eller tillfälliga — ökning med fem millioner kr. skulle innebära, blefve därmed ett tillfälle begagnadt, som säkerligen icke inom vår generations listid återkommer, och en gärning utfördes för svensk verkstadsindustri och svensk industri i allmänhet af för närvarande oöfverskådlig räckvidd och betydelse.

Det gäller blott, att alla intresserade gripa det stora initiativ, som nu tillkommer och med dessa rader erbjudes dem.

* * *

Bilaga. I sitt föredrag¹ i Göteborgs Börssällskap den 1 februari 1915 sammanfattade hr Granath de uppgifter, som enligt den af honom framlagda planen borde åligga och i möjligaste mån fyllas af den nya exportorganisationen, i följande tio hufvudpunkter:

»1) Att befordra, utveckla och befästa marknaden för vår nuvarande exportindustri.

2) Att uppsöka, rödja väg för och stödja nya exportmarknader, hvaremot alla individuella ärenden, d. v. s. sådana, som röra

¹ Föredraget finnes tillgängligt i tryck: »Några riktlinjer för organisation af svensk exportindustri», Nya Vermlands-Tidningens A.-B., Karlstad 1915.

själfva tillverkningen och försäljningen, behandlas direkt mellan köpare och säljare. Ombud på exportfälten tillsättas jämväl direkt af säljaren, men organisationens utlåtande skall inhämtas före afgörandet, och af organisationen fastställt kontraktsformulär därvid uteslutande användas.

3) Att verka för uppkomsten af sådana nya exportindustrier hemma och ute på exportfälten, hvilka efter noggranna undersökningar och beräkningar anses komma att lämna kapitalbildande afkastning och samtidigt komplettera och stödja vår öfriga exportindustri.

4) Att arbeta för en så vidt möjligt rationellt genomförd specialisering af industrien för vinnande af erforderlig leveranskraft samt möjliggörande af produktens fullkomning, kvantitativt och kvalitativt.

5) Att beträffande helt eller gruppvis gemensamma material- och omkostnadsintressen arbeta för ett gemensamt uppträdande, ett solidariskt öfvertagande af trygghetsrisker i lämpligast största omfattning, allt till befordran af lägre tillverknings- och driftkostnader med däraf följande större konkurrenskraft och afkastning o. s. v.

6) Att arbeta för billiga, bekväma och snabba exportkommunikationer, tillfredsställande genomgångsfrakter från tillverkningsorten till leveransplatsen, transitotrafikens ordnande, en mera rationellt genomförd och behovet motsvarande råmaterial- och fraktestitution för exportleveranser o. s. v.

7) Att arbeta för genomförandet af gemensamma leveransvillkor och garantier m. m. för samma tillverkningar inom organisationen.

8) Att arbeta för gemensamma betalningsvillkor för hela exportindustrien ev. sålunda, att köparen lämnar bankgaranti för likvidens fullgörande, och säljaren liknande garanti för leveransens fullgörande,¹ allt enligt parterna emellan upprättadt, fullt betryggande kontrakt.

¹ Under diskussionen i Göteborgs Börssällskap framhölls häremot från sakkunnigt håll, att bankgaranti vore icke blott besvärlig och onödig, utan rent af omöjlig då det gällde leverans af viss vara.

9) Att arbeta för tillämpningen af ett tillförlitligt gemensamt kostnadsberäkningssystem för likartade grupper inom organisationen, afseende bl. a. att så vidt möjligt få fram verkligheten i kalkylsiffrorna äfvensom att befordra justeringsmöjligheten af sådana faktorer, hvilka dittills ev. hindrat den beträffande industrien att med erforderligt kapitalbildande resultat göra sig gällande på exportmarknaden.

10) Att arbeta för erhållande af erforderligt statsunderstöd, uppehållande af en vänskaplig kommunikation med andra liknande sammanslutningar inom Sverige och exportfälten samt verka för bildande af svenska handelskamrar inom exportländerna såsom värdefulla stödjepunkter för allt exportarbete och till befordran af det ömsesidiga varuutbytet i öfrigt, främst i Ryssland.»

Förutom framställandet och förklarandet af organisationens allmänna uppgifter, fördelade i ofvannämnda tio hufvudpunkter, omfattade hr Granaths i Göteborgs Börssällskap framlagda förslag två hufvudafdelningar, rörande organisationens dels administration och dels finansiering. Den sistnämnda hufvudafdelningen i fördraget är af det intresse, att den skall här in extenso återgifvas (med hr Granaths egna kursiveringar):

»Slutligen komma vi så till organisationsförslagets sista afdelning, som behandlar finansieringsmöjligheterna för en exportinstitution af den större omfattning, förslaget syftar på, eller omslutande hela industrien. Såsom jag emellertid tidigare i pressen framhållit, kan det gifvetvis ej gärna vara möjligt att på sakens nuvarande stadium framkomma med någon tillnärmelsevis tillförlitlig ekonomisk stat öfver organisationens verksamhet, alldenstund större delen af därpå inverkande faktorer ännu är i det närmaste obekant, såväl beträffande inkomster som utgifter, och detta torde f. ö. vara en uppgift för en kommitté att taga hand om, sedan gränserna för organisationens omfattning blifvit närmare fixerade.

Dessutom torde i närvarande stund icke hufvudvikten ligga därpå att nu lägga fram mer eller mindre tillförlitliga siffror, hvilka naturligtvis i och för sig kunna vara intressanta och betydelsefulla nog, och detta af det skäl, att organisationens finansie-

ringsmöjlighet enligt mitt förmenande så godt som helt och hållet är beroende af svaret på den frågan, *hurvida vår industri till fullo inser hvad en dylik organisation, målmedvetet, energiskt och skickligt ledd, i realiteten betyder såväl för industriens som för hela landets ekonomiska framtid.* Ty, om vår annars lifskraftiga industri väl en gång fått ögonen riktigt öppna för detta betydelsefulla framtidsperspektiv, och detta efter att hafva gjort klart för sig, att resultatet af en sådan verksamhet står i direkt proportion till den större eller mindre effektiviteten hos den därvid utvecklade exporttekniken, så torde man med tillförsikt kunna utgå därifrån, att vår industri skall känna det som en förmånlig plikt att bringa de offer, som kunna visa sig nödvändiga, icke blott för möjliggörande af organisationens tillkomst utan äfven för säkerställande af dess framtida existens och utvecklingsmöjligheter. Ju bättre resultat af organisationens arbete, desto starkare knyts så förtroendets band mellan industrien och organisationen med där-af följande större villighet hos industrien till mera omfattande ekonomiskt stöd, då så ev. visar sig behöfligt. Härtill kommer möjligheten af ganska afsevärda inkomster genom organisationens ev. handhafvande af de gemensamma, direkta materialinköpen, och det är inom parentes sagdt min öfvertygelse, att större delen af för organisationens existens erforderliga medel skulle kunna hämtas ur afkastningen på sådana gemensamhetsköp. Dessutom torde man kunna vänta ekonomiskt stöd i en eller annan form från staten för att nu ej tala om de ljusa förhoppningar i samma väg, som alldeles visst äro tillfinnandes från de förlagsgivande bankerna, detta senare stöd dock under den förutsättningen, att representanter för förlagskapitalet tillerkännas det rum inom organisationens styrelse, hvilket sätter dem i stånd att på bästa sätt följa industriens expansion och bedöma dess verkliga kapitalbehof och betalningsmöjligheter.

Om slutligen vid organisationens start eller successive under dess utveckling några mer betydande rörelsemedel på en gång skulle visa sig erforderliga, så torde sådana möjligen kunna anskaffas såsom billiga lån ur manufaktur-förlagslånefonden, sedan denna för sådant ändamål erhållit förstärkning, ty då organisationens egentliga innebörd skulle vara att *bereda ökad arbete åt*

svensk industri, och statsmakterna nyligen visat sig beredda att *skänka* bort millioner åt *arbetslösa*, så torde en hemställan på industriens sida att få *låna* ett många gånger mindre belopp för att *hindra* arbetslöshet hafva ganska goda utsikter att vinna gehör.»

Stater med begränsad suveränitet.

Ett bidrag till frågan om suveränitet och icke-suveränitet.

Af

Redaktör **Ragnar Lundborg.**

Frågan om statssuveränitet och icke-suveränitet hör till de mest omdebatterade. Under den senare tiden har tillkommit en hel del nya statsbildningar, de själfstyrande kolonierna, och statssystemet företer nu mer än någonsin ett brokigt kaleidoskop. Det är därför af intresse att göra en klassificering af alla dessa olika medlemmar af statssystemet.

Den gängse uppfattningen af hvad en *stat* är utmynnar i att med detta namn benämnes en förening af människor, boende inom ett visst territorium, sammanhållna af en enhetsvilja, statsmakt, verksam för ett gemensamt statsändamål. Däröfver äro sålunda alla ense, att ett obebodt herrelöst land ej är någon stat eller att exempelvis nomadiserande arabstammar, ej bundna vid något visst territorium, ej heller bilda en stat.

Det är om *suveränitetsbegreppet* meningarna gå i sär¹. Min åsikt därom har redan annorstädes framförts². Den stat är suverän, som äger att själf utan intrång af någon annan makt bestämma öfver sina inre och yttre angelägenheter. I suveräniteten kunna dock göras vissa inskränkningar genom öfverenskommelse med annan eller andra stater, så att dessa gemensamt bilda ett statsförbund. För att en stat skall anses som suverän fordras, att den är i besittning af ej endast egen statsmakt och eget territorium utan äfven af egen medborgarrätt. Endast de suveräna staterna äro folkrättsliga subjekt.

De flesta förbundsstater äro icke-suveräna. Förenta Staternas olika medlemmar hafva rätt stor själfständighet, men de sakna egen medborgarrätt. Tyska rikets förbundsstater däremot med undantag af Elsass-Lothringen hafva såväl egen statsmakt och eget territorium som egen medborgarrätt, dock så att den, som är t. ex.

¹ En öfverskådlig redogörelse för den olika uppfattningen af suveränitet bl. a. i W. VON DER OSTEN-SACKEN: Die staatsrechtliche Stellung Finlands. Tübingen 1909.

² RAGNAR LUNDBORG: Politisk Handbok. Stockholm 1913. Sid. 308 ff.

preussisk undersåte, betraktas som medborgare äfven i Bayern o. s. v. Någon direkt tysk medborgarrätt finnes ej annat än för Elsass-Lothringen. Tyska rikets ställning är omtvistad. Den härskande meningen f. n. torde vara, att det är en suverän förbundsstat bestående af icke-suveräna stater. Men det förefaller omöjligt att komma till denna uppfattning, då man bl. a. betänker, att Tyska riket i motsats till Förenta Staterna och Schweiz ej har någon bestämd statsform, ej är hvarken monarki eller republik. I någon af dessa båda kategorier måste ju hvarje suverän stat kunna inträngas. Suveräniteten öfver Tyska riket utöfvas ej af kejsaren, som endast bär denna titel såsom innehafvare af presidentiet i det af såväl monarkier som republiker bestående förbundet och hvilken blott som konung af Preussen är suverän, utan af förbundsstaterna gemensamt med undantag af Elsass-Lothringen. De olika monarkerna samt republikernas regeringar ha hvar och en sina olika sändebud, antalet varierande efter statens storlek, och hvilka tillsammans bilda förbundsrådet. De rösta ej efter egen öfvertygelse utan på order af sina regeringar. De tyska förbundsstaterna stå i ett såväl statsrättsligt som folkrättsligt förhållande till hvarandra; gentemot utlandet äro de folkrättsliga subjekt, dels själfva, dels kollektivt representerade af Tyska riket¹.

Österrike och Ungarn, som äro förenade i realunion, äro hvar för sig folkrättsliga subjekt samt alltså suveräna². I en rent folkrättslig union (personalunion) med hvarandra stå Danmark och Island³ samt Schwarzburg-Rudolstadt och Schwarzburg-Sondershausen.

Världens *suveräna stater* i närvarande stund äro (tagna i bokstafsordning):

Europa: Albanien⁴, Belgien, Bulgarien, Danmark, Frankrike, Grekland, Island, Italien, Liechtenstein, Luxemburg, Monaco, Montenegro, Nederländerna, Norge, Portugal, Rumänien, Ryssland, San Marino, Schweiz, Serbien, Spanien, Storbritannien och Irland, Sverige, Turkiet, Tyska rikets förbundsstater med undantag af

¹ Ett yttre tecken därpå är att de ackreditera sändebud hos hvarandra och äfven ha beskickningsrätt till utlandet. Äfven utländska stater ackreditera sändebud hos de tyska förbundsstaterna.

² N. GJELSVIK: Lærebok i folkerett. Oslo 1915. H. 1, sid. 60.

³ Islands ställning är synnerligen omtvistad. Att Island är en suverän stat i personalunion med Danmark har jag framhållit i mitt arbete »Die staatsrechtliche Stellung Islands», Berlin 1908, samt i uppsatser i Finsk Tidskrift, sept. 1908 och i Statsvetenskaplig Tidskrift, årg. 1910, sid. 228—239 och årg. 1911, sid. 358—363. Min åsikt, att Islands konung i vissa fall fortfarande är enväldig (bl. a. utrikesärendena, som han af egen maktfullkomlighet t. v. låter Danmark sköta), samt i andra fall en konstitutionell monark, har godkänts och vidare utvecklats af Islands nuvarande minister prof. jur. EINAR ARNÓRSSON i hans arbete Réttarstada Íslands, Reykjavik 1913. Prof. jur. N. GJELSVIK godkänner också obetingadt Islands suveräna ställning (Lærebok i folkeret, H. 1, sid. 23, not 5 samt sid. 61).

⁴ Albanien ställning f. n. är anarkisk.

Elsass-Lothringen, kollektivt förbundna i Tyska riket, Ungarn och Österrike. Härtill skulle möjligen kunna räknas Vatikanen¹.

Amerika: Förenta Staterna och Mexiko i Nordamerika, Costa Rica, Guatemala, Honduras, Nikaragua, Panama och Salvador i Mellanamerika, Dominikanska republiken, Haiti och Kuba i Västindien samt Argentina, Bolivia, Brasilien, Chile, Ekuador, Kolumbia, Paraguay, Peru, Uruguay och Venezuela i Sydamerika.

Asien: Afganistan, Japan, Kina, Nepal, Oman, Persien och Siam.

Afrika: Abessinien och Liberia.

Stater med *begränsad suveränitet* eller, som de också kunna benämnas, *icke-suveräna stater* äro sådana, hvilkas frihet och själfbestämmningsrätt i ett eller annat afseende är beroende af en annan stat. De äro icke folkrättsliga subjekt och kunna således gentemot utlandet uppträda endast genom förmedling af den stat, hvaraf de bilda en beståndsdel². Som de äro stater, hafva de således statsmakt och territorium, ehuru den förstnämnda är ur folkrättslig synpunkt begränsad. Egen medborgarrätt saknas oftast, men förekommer hos vissa kategorier. Stater med begränsad suveränitet äro af vidt skiljaktiga slag. De kunna lämpligen klassificeras på följande sätt: Förbundsstater; kolonistater och riksländ; underordnade stater i en statsförbindelse, som liknar en realunion; tributpliktiga stater; vasallstater och länsstater. Här nedan redogöres i korthet för dessa olika statsbildningar.

I. Förbundsstater.

De icke-suveräna förbundsstaterna äro beroende af en stat, som utgör sammanfattningen af dem själfva. Förbundsstaten är bland de icke-suveräna staterna den som står närmast gränsen af provins³. Om en dylik stat helt plötsligt skulle blifva fristående, skulle den ej utan vidare kunna statligt existera utan att genomgripande förändringar vidtoges. Den saknar nämligen allt för många af de organ, som äro behöfliga för en fristående stat⁴. Egen medborgarrätt förekommer ej i någon stat af detta slag.

Det förekommer ofta, att förbundsstatens öfverstat själf är en icke-suverän stat, såsom exempelvis förhållandet är mellan Transvaal och Sydafrikanska unionen.

¹ Påfven har folkrättsligt en suverän ställning. Heliga apostoliska stolen sitter i orubbadt bo i Vatikanen, som kan betraktas som den sista territoriella kvarlevan af Kyrkostaten.

² Detta hindrar naturligtvis ej, att en suverän stat delegerar en annan rätten att diplomatiskt representera densamma, såsom exempelvis Luxemburg har gjort med Nederländerna.

³ Det finnes dock också författare, som anse, att exempelvis förbundsstaterna i Förenta Staterna äro suveräna. Jmfr TRAVERS TWISS: *The law of nations considered as independent political communities.*

⁴ Märk skillnaden i detta fall beträffande de tyska förbundsstaterna, som hafva t. o. m. egna utrikesdepartement.

Icke-suveräna förbundsstater äro staterna i *Schweiz, Förenta Staterna, Brasilien, Mexiko, Argentina, Venezuela, Australiens konfederation, Kanadas dominium* och *Sydafrikanska unionen*, de sex förstnämnda suveräna republiker, de tre sista icke-suveräna understater till en monarki¹. Icke-suveräna förbundsstater äro också staterna i *Malajstaternas federation*.

II. Kolonistater och riksland.

De nu existerande kolonistaterna höra samtliga under britiska kronan. De äro *Afrikanska unionen, Australiens konfederation, Bahamasöarna, Barbados, Bermudasöarna, Kanadas dominium, Newfoundland* och *Nya Zeeland*. Vissa af dessa kolonistater ha egen medborgarrätt². Men samtidigt får också hvarje britisk undersåte, som hösätter sig i kolonistaten, samma medborgerliga rättigheter som om han vore född där. Ingen kan underlåta att erkänna, att det finnes ett särskildt australiskt, särskildt kanadensiskt o. s. v. folk, som lefver under en annan författning än Storbritanniens och Irlands med egen, om ock begränsad, statsmakt och eget afskildt territorium samt i allt kännande sig som själfständiga nationer.

Den politiska organisationen i de olika kolonistaterna är i det stora hela densamma. I spetsen för regeringen står en af konungen utsedd generalguvernör eller guvernör, som omger sig med en ministär. Parlamenten variera mellan enkammar- och tvåkammarssystem. Guvernören stadfäster i regel i konungens nämn parlamentets beslut, men konungen kan inom två år annullera en parlamentsakt. Vissa lagar måste direkt underställas kunglig sanktion. Storbritanniens och Irlands parlament har laglig rätt att ändra och upphäfva kolonistatens författning, en rätt, som dock ej tillämpas³, då den ej anses öfverensstämmande med rätt ordning.

Förhållandet mellan kolonistaterna och Storbritannien och Irland är ett typiskt förhållande mellan understat och öfverstat. Det finnes gifvetvis en kanadensisk statsmakt, men denna härleder sig från ett beslut af öfverstaten, hvars koloniminister, ansvarig inför moderlandets parlament och dess ämbetsman, är chef för guvernörerna och utgör mellanled mellan dessa och konungen.

Att inränga Indien bland de icke-suveräna staterna är oriktigt⁴. Trots sin titel af kejsardöme är det endast en pro-

¹ Att såsom i »Svenska kalendern 1915», sid. 207, beteckna Australiens konfederation som republik är oriktigt. Den är ju en monarkiskt styrd stat, i spetsen för hvars regering står en generalguvernör, representerande konungen.

² JELLINEK: Ueber Staatsfragmente. Heidelberg 1906, sid. 24.

³ JELLINEK: Das Recht des modernen Staates, I. Berlin 1905, sid. 477.

⁴ ALMANACH DE GOtha talar t. o. m. i årgång efter årgång om en personalunion mellan Indien och Storbritannien och Irland.

vins¹. Det har ej någon egen statsmakt. Högsta administrativa myndigheten öfver Indien tillkommer statssekreteraren öfver Indien i London. Generalguvernören, vicekonungen, har vid sin sida ett s. k. lagstiftande råd och dylika finnas för öfrigt i olika indiska provinser.

Skiljaktigheten mellan kolonistater och riksländ är ringa och endast beroende på den olika historiska utvecklingen. Riksländ äro *Elsass-Lothringen* och *Bosnien-Herzegovina*. Det förstnämnda har så sent som 1911 inträdt i de icke-suveräna staternas led efter att först ha varit en provins, sedan ett statsfragment. Egen medborgarrätt finnes ej och en del af första kammarens ledamöter utses af kejsaren bland representanter för olika tyska folk, bosatta i Elsass. Verkställande makten innehafves af kejsaren, hvilken låter representera sig i landet af en ansvarig ståthållare, som omger sig med inför Elsass-Lothringens landtdag ansvariga ministrar. Landets medlemmar i förbundsrådet äro ej heller fullt likaberättigade med de suveräna staternas. Elsass-Lothringen är ett kondominium till de tyska staterna.

Bosnien-Herzegovina är ett riksländ, ett kondominium till de två suveräna staterna Österrike och Ungarn². Bosnierna ha hvarken österrikisk eller ungersk medborgarrätt utan en egen sådan³. Kejsaren-konungen representeras i landet af en ansvarig ståthållare, hvarjämte högsta administrationen handlägges i Österrikes och Ungarns gemensamma finansministerium. Riksländet har en landtdag och med inför densamma ansvariga ministrar (sektionschefer).

Som ett slags kolonistater kunna, 'hvilket härmed i förbigående anmärkes, betraktas de britiska besittningarna *Man*, *Guernsey* och *Jersey*, hvilken förstnämnda på sin tid t. o. m. var ett suveränt konungarike.

III. *Underordnade stater i en statsförbindelse, som liknar en realunion.*

Storfurstendömet *Finlands* ställning är mycket omtvistad och varierar mellan statsfragment och suverän stat i realunion med Ryssland⁴. Det finnes mycket, som talar för den sistnämnda åsikten. Hvad som emellertid gör, att man ej kan inränga Finland som en realunionerad stat är dock, att detta land genom bristen på delaktighet i utrikesrepresentationen samt egen tronföljdsordning ej är likaberättigadt med Ryssland. Ej heller hvilat förbindelsen

¹ Till de 700 indiska staterna återkommer jag senare.

² G. VON FERDINANDY framhåller i »Staats- und Verwaltungsrecht des Königreichs Ungarn», Hannover 1909, att Bosnien-Herzegovina rättsligt är ett enbart ungerskt biland och anser, att landets nuvarande faktiska ställning ej förintat Ungarns rätt till detsamma.

³ JELINEK: Das Recht des modernen Staates, I., sid. 635.

⁴ Denna senare åsikt förfäktas af bl. a. MEHELIN i flera af honom utgifna arbeten

mellan Ryssland och Finland på någon traktat. Dessa båda stater bilda tillsammans en sammansatt stat, i hvilken Ryssland innehar suveräniteten och folkrättsligt företräder det hela.

Att Finland f. n. realiter knappast är annat än en rysk provins är beroende på rättsvidriga handlingar. Finlands rätt kan ej ensidigt upphävas af ryska myndigheter.

En liknande ställning med Finland har konungariket *Kroatien-Slavonien*. Förhållandet mellan Kroatien och Ungarn är t. o. m. beroende på en traktat och kroatiska statsrättslärderna hålla före, att Kroatien är en suverän stat i realunion med Ungarn¹. Kroatien har egen medborgarrätt². I likhet med Finland har Kroatien dock ingen delaktighet i utrikesrepresentationen och är intet folkrättsligt subjekt och därför kan, synes det mig, ej bli tal om realunion³ utan om en sammansatt stat med öfvervikt för Ungarn.

IV. *Tributpliktiga stater.*

Tributpliktiga stater äro sådana, hvilkas icke-suveräna ställning grundas på att de betala tribut till öfverstaten, hvilken i regel folkrättsligt företräder understaten.

Den mäktigaste bland dessa stater var Bulgarien till dess självständighetsförklaring 1908, men det var endast en tributplikt på papperet. Trots sin påstådda icke-suveräna ställning hade Bulgarien rätt att låta sig folkrättsligt representera och var alltså de facto en suverän stat och folkrättsligt subjekt⁴.

En till Turkiet tributpliktig stat är *Egypten*. Egyptiska kediven får ej heller utan sin suveräns medgifvande sluta fördrag med främmande makter och ej heller upptaga statslån. Egypten har dock i verkligheten stått i långt större beroende af Storbritannien och Irland än af Turkiet. Brittiska trupper ha alltsedan 1882 hållit landet ockuperadt. Under nu pågående världskrig har Storbritannien och Irland låtit proklamera Egypten som ett sultanat, skildt från Turkiet, en rättsstridig handling utan folkrättslig betydelse. Kediven af Egypten intager för öfrigt en dubbelställning, då han är suverän härskare öfver Sudan, som alltså ej hör till turkiska monarkien. Nämnda suveränitet är dock för kediven värdelös, då den verkliga makten i Sudan innehafves af Britiska riket.

En del af *Indiens stater* betala tribut.

¹ Denna lära framställles bl. a. af PLIVERIĆ i flera af honom utgifna arbeten, bl. a. en stridsskrift mot Jellineks uppfattning att Kroatien icke ens är en stat.

² PLIVERIĆ: Das rechtliche Verhältnis Kroatiens zu Ungarn, Agram 1885 samt TEZNER i Grünhuts Zeitschrift XX.

³ BRIE: Theorie der Staatenverbindungen, Stuttgart 1886, benämner förhållandet mellan Kroatien och Ungarn »en visserligen i mångfaldigt afseende anomal realunion».

⁴ MOUSTAPHA NÉDJMIDIN: Völkerrechtliche Entwicklung Bulgariens. Bonn 1908, sid. 148.

Bland tributstaterna är ock att räkna den lilla republiken *Andorra*, som har två suzeräner, nämligen Frankrike och den spanske biskopen af Urgel. Det egendomliga inträffar sålunda, att en stat betalar tribut till en enskild person...

Kanatet *Kiwa* betalar tribut till Ryssland och får ej utan ryske kejsarens medgifvande träda i förbindelse med främmande makter.

V. Vasallstater.

Som vasallstater böra betraktas sådana icke-suveräna stater, hvilka bilda fullt fristående statsorganismer och ej äro tributpliktiga. De hafva samtliga egen medborgarrätt. Deras ställning som icke-suveräna grundas på olika begränsning af deras statsmakt.

Som förut nämnts är en del af de *indiska staterna* tributpliktiga, andra däremot ej. Deras antal är omkring 700¹; de äro i regel fullkomligt oberoende af hvarandra samt sortera närmast under generalguvernören öfver Indien. De få ej förklara krig eller sluta fred, ej skicka sändebud sinsemellan eller till utlandet, hvarjämte deras stridskrafter äro strängt begränsade. Ingen europé får utan särskildt tillstånd vistas vid de indiska furstarnas hof. I allt hvad som angår den inre styrelsen äro staterna, som samtliga äro absoluta monarkier, själfständiga och britisk lag gäller ej inom deras område.

Emiratet *Bokhara* står under Rysslands öfverhöghet, så till vida som landet ej får besökas af andra främlingar än dem, som äro försedda med ryskt pass. Det utgör fördragsmässigt det enda beroende, hvori Bokhara står till Ryssland, ett beroende, som dock i verkligheten är långt större.

Furstendömet *Tunis* står under Frankrikes »protektorat». Att en stat står under en annans protektorat behöfver emellertid ej innebära förlust af suveräniteten², utan den behåller alltjämt sin suveräna ställning, om den trots protektoratsförhållandet har kvar de för en suverän stat utmärkande höghetsrättigheterna de facto såväl som de jure³.

För att skenet af tunesiska beyens oberoende skall upprätthållas sorterar Tunis under franska utrikesdepartementet och ej under kolonialdepartementet. I verkligheten har Tunis dock

¹ Deras storlek är ytterst varierande. Den största, Hyderabad, har öfver 13 mill. inv., och det finnas indiska stater med endast några tusen invånare.

² JELLINEK: Das Recht des modernen States I, sid. 729. C. BORNHAK: Einseitige Abhängigkeitsverhältnisse. Leipzig 1896, sid. 41. ff.

³ Ett bevis på en protegerad stat, som är fullt suverän, är republiken San Marino, som genom uppsägbar traktat står under Italiens protektorat utan att hafva uppgifvit det minsta af vare sig sin inre eller yttre själfständighet. San Marino har full frihet att avsluta traktater med främmande makter samt att sända diplomatiska och konsulära representanter.

nästän ingen själfständighet kvar, och landet är äfven militäriskt besatt af Frankrike.

Vasallstater (»protektorat») till Frankrike äro vidare konungarikena *Kambodja*, *Annam* och *Laos*, hvilkas själfständighet är ytterst ringa. De äro medlemmar af franska Indokina.

Vasallstater till Storbritannien och Irland äro förutom de förut nämnda, sultanaten *Saravak*, *Brunei*, *Johore*, *Maldiverna* och *Zanzibar*, *Malajstaternas federation*, konungariket *Tonga* samt några andra obetydliga småstater.

Deras beroende är mycket olika. *Saravak* t. ex. har ingen själfständig utrikesrepresentation, men är i öfrigt fullt själfständigt. *Tonga* och *Zanzibar* äro protogerade stater. Det förstnämnda har t. o. m. egen utrikesminister, och Storbritannien och Irland låter representera sig i landet af en generalkonsul. Äfven i *Zanzibar* upprätthålles skenet af en folkrättslig förbindelse genom en britisk generalkonsul. Det britiska inflytandet är i båda staterna mycket stort i verkligheten.

Malajstaternas federation består af en del malajstater, som traktatmässigt ställt sig under britiskt protektorat och äfven förbundet sig att lämna en kontingent trupper. Den saknar egen representation i utlandet.

Vasallstater till Nederländerna äro äfven en del ostindiska furstendömen, såsom *Bleling* och *Karang Assam*, hvilka fördragsmässigt förbundet sig att ej göra någon landafträdelse till andra stater och avsluta fördrag endast med medgifvande af nederländska regering. I sin inre styrelse äro dessa stater fullt själfständiga¹.

En vasallstat till Kina är *Tibet*, som är ett slags kyrkostat. Högsta civila och kyrkliga myndigheten skall egentligen tillhöra dalai-lama, men den egentliga makten innehafves af hans förste minister, som utses af kinesiska regeringen. Militärväsendet och utrikesärendena skötas af fullmäktige, som också utses af kinesiska regeringen. I vasallitetsförhållande till Tibet står i sin ordning flera smärre furstendömen.

Vid ytligt betraktande vore man frestad att betrakta furstendömet *Waldeck* som en vasallstat till Preussen. Sedan 1868 handhafver nämligen konungen af Preussen landets hela inre förvaltning, utnämner som sin ställföreträdare en »landesdirector», som är regeringschef och uppbär skatterna. Trots detta är *Waldeck* fortfarande en suverän stat. Det har frivilligt genom uppsägbart fördrag uppdragit nämnda rätt till Preussen².

¹ BORNHAK: Einseitige Abhängigkeitsverhältnisse, sid. 28.

² »Waldeck är ingen beståndsdel af det preussiska statsområdet. De waldeckska undersåtarna äro icke preussiska undersåtar, de af Preussen utnämnda ämbetsmännen i furstendömet icke preussiska ämbetsmän. De waldeckska befullmäktigade i förbundsrådet utnämnas af fursten, då fursten är reserverad rätten att representera staten utåt. Waldeck står därför ej under preussisk öfverhöghet, utan står till Preussen blott i ett på dess rättsliga själfständighet som tysk förbundsstat ej inverkannde rätt löst fördragsförhållande.» (JELLINEK: Das Recht der modernen Staates I, sid. 729).

VI. *Länsstater.*

Det sista, förut mycket ofta, nu sparsamt förekommande slaget af icke-suveräna stater, är länsstaterna, feodalstaterna. De äro icke-suveräna stater, hvilkas statschefer innehafva sitt land som förläning af vederbörande suzerän, som i utbyte af läntagaren fordrar fullgörande af vissa förpliktelser; om dessa ej fullgöras kan länsrätten indragas. Ibland betalas ock tribut. Särskildt under medeltiden florerade länsväsendet; det kvarstod dock ända till början af förra århundradet i det »heliga tysk-romerska riket». Napoleon sökte återupplifva detsamma¹ och som en sista reminiscens här i Europa från en förgången tid kvarstod intill 1854 grefskapet Knyphausen, som var en länsstat till Oldenburg².

Länsstaten i våra dagar förekommer endast i Asien och Afrika. Några af de indiska staterna uppgifvas stå i länsförhållande till andra indiska stater. Siam har äfven under sig en del länsstater, hvilket också är fallet med Abessinien.

* * *

Härmed har jag genomgått listan på samtliga nu existerande stater, hvilkas suveränitet är i ett eller annat afseende begränsad. Till sist må nämnas, att det äfven finnes en del länder, hvilka ej kunna betraktas som icke-suveräna stater och ej heller som provinser. Dylika länder pläga benämnas autonoma provinser eller statsfragment³. Statsfragment äro bl. a. hertigdömena Sachsen-Koburg och Sachsen-Gotha (tillsammans bildande en suverän stat), furstendömet Ratzeburg, som tillhör Mecklemburg-Strelitz, området Mo-resnet på gränsen mellan Preussen och Belgien, vidare en del britiska kolonier med en ansats till själfstyrelse samt territorierna i de amerikanska förbundsstaterna. De sistnämndas ställning som statsfragment är endast en genomgångsperiod på vägen till erhållande af statskvalitet.

¹ Genom länsfurstendömena Ponte Corvo, Piombino m. fl.

² M. BOGHITCHEVITCH: Halbsouveränität, Berlin 1903, sid. 105. A. W. HEFFTER: Das europäische Völkerrecht, Berlin 1873, sid. 41.

³ Benämningen statsfragment först begagnad af JELLINEK (Über Staatsfragmente, Heidelberg 1896). REDSLOB (Abhängige Länder. Eine Analyse des Begriffs von der ursprünglichen Herrschergewalt, Leipzig 1914) benämner dem »afhångiga länder». Båda de nämnda författarna räkna dit en hel del statsbildningar, som otvifvelaktigt äro stater.

Något om trusternas nationalekonomiska betydelse.

Af

Docent Fritz H:son Brock.

I den senare uppsatsen: »Om tullarnes ekonomiska verkningar» i denna tidskrift har jag på ett ställe kommit till ett resultat, som, jag måste erkänna, redan från början högeligen förvånade mig själf. Men som jag ej, vid tiden jag skref uppsatsen, var i stånd att se annat, än att det resonemang, som ledde till detta resultat, var riktigt, lät jag det vid tryckningen stå orubbadt. Ett förnyadt genomläsande af uppsatsen under sommaren har emellertid kommit mig att inse, att jag i min argumentation gjort mig skyldig till ett förbiseende, som jag härmed ber att få korrigera. Saken gäller mina uttalanden p. 22 o. följ. — Jag hade där menat, att det ingalunda vore en själfklar sak, att en trustbildning, som medförde minskade kostnader pr varuenhet, äfven vore en nationalekonomisk vinst, när man emot denna vinst hade att sätta den nationalekonomiska förlust, som uppkomme därigenom, att trustbolagets monopolpriser komme att ligga högre, än konkurrenspriset förut lågo. För att belysa min åsikt anförde jag ett exempel, hvarigenom visades, att genom monopolprisets införande företagarevinsten steg endast 426 kr. mer än vid fri konkurrens, medan konsumenterna förlorade 550 kr. Jag slöt däraf, att monopolets införande betydde en rent national-ekonomisk förlust. Till detta resultat hade jag emellertid kunnat komma endast därigenom, att jag räknade omkostnaderna för de 3 fria köpmännen till 3,000 kr. och därtill lade en företagarevinst å 300 kr. Denna företagarevinst måste dock vid fri konkurrens i själfva verket medräknas som omkostnad, hvartför exemplet blir missvisande.

Med detta medgifvande äro dock ingalunda mina dubier angående tullarnes och trusternas välsignelsebringande verkningar häfda, ty för det första utbildas — såsom påpekas å p. 21 — under frihandeln starka och effektiva industrienheter, som förmodligen kunna producera lika billigt som en trust, hvarför enda resultatet af denna närmast synes skola bli ett utplundrande af all-

mänheten. Men vidare, äfven om vi antoge, att resultatet af en sammanslutning af konkurrensdugliga företag skulle kunna bli minskade produktionskostnader pr varuenhet, därest produktionen efter monolets införande upprätthölles i samma utsträckning som tillförne, följer dock häraf ingalunda såsom en själfklar sak — något som likvisst aldrig framhållas — att trustbildningen på denna grund i verkligheten äfven kommer att betyda en nationalekonomisk vinst. Om vi nämligen få antaga — ett antagande, som ej torde vara allt för djärft — att de flesta trustbolagsdirektörer resonera som så, att bolaget ej är någon välgörenhetsinrättning, kunna vi lätt t. o. m. framkonstruera det fall, att monopolpriset kommer att ligga så högt och inskränkningen i produktionen därigenom bli så stor, att omkostnaderna för varan i verkligheten bli större under monolet än under den fria konkurrensen, hvarigenom en rent nationalekonomisk förlust blir följden.

För att visa detta anta vi följande produktions- och afsättningsförhållanden för vår vara:

Pris Kr.	Omkost- nader Kronor	Vinst Kr.	Afsättning Stycken	Netto Kr.
21	12,0	9,0	85	765
20	11,4	8,6	90	774
19	11,2	7,8	95	741
18	11,0	7,0	100	700
17	10,9	6,1	110	671
16	10,8	5,2	125	650
15	10,7	4,3	150	645
14	10,6	3,4	180	612
13	10,5	2,5	220	550
12	10,4	1,6	260	416
11	10,3	0,7	300	210

Före monolets införande omsatte — kunna vi antaga — tre företagare under fullt fri konkurrens hvardera 100 enheter af varan till 11 kr. Sedan monolet införts, ställer sig ett pris å 20 kr. förmånligast för monopolisten. Han förtjänar här 774 kr., men eftersom konsumenterna nu få betala 9 kr. mera pr. styck för varan, blir deras förlust — äfven bortsedt från subjektiv sådan, hvilken uppkommer därigenom, att konsumtionen af varan minskas — 810 kr. (90×9) d. v. s. konsumenterna förlora till följd af monolets införande 36 kr. mer än monopolisten vinner. Således, trots de ej oansenliga besparingar, som kunde tyckas genom monolets införande skola kunna sättas igenom och som med produktionen bibehållen vid dess förra omfattning skulle ha medfört, att pr. st. kostnaden sjunkit från 11 kr. till 10,3, har dock slutresultatet af monolets införande blifvit höjda produktionskostnader och nationalekonomisk förlust.

Det nu påvisade resultatet af monopolets införande är naturligen ej allmängiltigt. Då det gäller att jämföra näringslivets tillstånd under frihandeln med förhållandena, sådana de skulle te sig under ett tullskyddadt monopol, måste vi emellertid utgå ifrån, att verklig effektiv konkurrens före monopolets införande varit rådande, och under sådana omständigheter är det, som förut påpekats, ganska tydligt, att ett för detta resultatets ernående gynnsamt villkor så godt som alltid torde vara förhanden, d. v. s. att lagen för »increasing return» ej kan tänkas synnerligen verksam vid en vidare utvidgning af produktionsprocessen. Det kommer därför hufvudsakligen an på efterfråganskurvans form, om åtgärden med monopolets införande skall komma att te sig från nationalekonomisk synpunkt förmånlig eller ej. Som väl emellertid knappast på något område våra kunskaper äro så bristfälliga som just beträffande efterfrågans å de olika varorna storlek vid olika prislägen, blir en kombinerad tull- och trustpolitik, som går ut på att realisera nationalekonomiska vinster, närmast att förlikna vid ett hasardspel, vid hvilket förlust kan vara att vänta lika väl som vinst.

Och då därtill lägges, att trusten alltid kommer att inverka menligt på fördelningen, samt den vinst, som i bästa fall kan realiseras, alltid på grund af att lagen för »increasing return» gör sig föga gällande, måste väntas hålla sig inom ganska trånga gränser, finnes goda skäl för att fortfarande anse ett påläggande af tullar i syfte att framkalla trustbildningen för ernående af produktionsbesparingar såsom en synnerligen tvifvelaktig politik.

Strödda meddelanden.

Det s. k. Ålandsservitutet. Under senaste tid har i pressen en diskussion förekommit om det s. k. Ålandsservitutet, d. v. s. den af Ryssland till västmakterna i Pariserfreden 1856 afgifna försäkran att icke befästa de Åländska öarna. Man har från flera håll velat göra gällande, att denna förpliktelse skulle icke blott alltjämt äga full kraft utan ock utgöra på privaträttsligt vis ett servitut, som hvilade på dessa öar i hvems hand de än komme. På goda grunder har det senare från en annan sida bestridts, på samma gång man beträffande själfva hufvudfrågan, huruvida ett dylikt servitut alltjämt existerar, ställt sig tveksam.

Emellertid kan, efter Östersjötraktaten af 1908, ingen tvekan härom råda, när nämnda traktat, långt ifrån att ha, såsom Dagens Nyheter (17 Aug.) synes tro, «förnyat Ålandsförpliktelsen», tvärtom upphävt densamma — hvad beträffar de i traktaten deltagande länderna, däribland Sverige. För att inse detta behöfver man blott uppmärksamt läsa det till traktaten fogade tillägget, så lydande:

MEMORANDUM¹

Au moment de signer la déclaration en date de ce jour, les Soussignés, d'ordre de leurs Gouvernemens respectifs, croient devoir préciser

que le principe du maintien du statu quo, consacré par la susdite déclaration, ne vise que l'intégrité territoriale de toutes les possessions actuelles, continentales et insulaires, des Hautes Parties contractantes dans les régions de la Mer Baltique, et que, par conséquent, le dit arrangement ne pourra d'aucune manière être invoqué lorsqu'il s'agira du libre exercice des droits de souveraineté des Hautes Parties contractantes sur leurs possessions respectives susmentionnées.

Detta formella förbehåll för *le libre exercice des droits de souveraineté* öfver land och öar medgifver icke något Ålandsservitut. Ingen juridisk utläggning behöfs för att konstatera detta. Häremot må icke användas, att ett liknande tillägg har gjorts till den samma dag i Berlin underskrifna Nordsjötraktaten, hvari Ryssland icke deltog. Ty hvardera traktaten tolkas för sig och har intet med den andra att skaffa.

Vi veta ej och få väl aldrig riktigt veta, huru dessa tillägg i sista stund kommit till. Men redan en liten olikhet mellan de

¹ Efter SANDGREN, Recueil des traités, conventions etc. de la Suède, Sthm 1910, s. 383.

båda texterna röjer hvem som dikterat desamma. Uti Östersjötraktaten heter det om *les possessions actuelles* förklarande: *continentales et insulaires*. Denna förklaring med dess underförstådda syftning saknas i Nordsjötraktaten. Nu äro emellertid alla gissningar om redaktionen af ofvanskrifna memorandum öfverflödiga, sedan Le Temps (11 Aug.) skvallrat ur skolan och öppet sagt ifrån, att detta tillägg gjordes på Rysslands tillskyndan samt afsåg just Åland, ehuru dess namn ej nämndes. Att tidningen samtidigt förklarar, att Pariserfredens bestämmelser om nämnda öar nu tillhöra historien allenast, är helt naturligt. Man må blott hoppas, att härmed legenden om det s. k. Ålandsservitutet måtte upphöra att förvilla svenska sinnen och likaså den naiva tron, att Östersjötraktaten utgör något slags ersättning för det förra.

Helt visst voro våra underhandlare icke blinda för innebörden af det tillägg till traktaten, som i sista stund påtvangs dem. Men de kunde väl ej annat göra än hålla god min och stillatigande bita i det sura äpplet. Det tillägget har emellertid betagit oss till och med rätten att göra invändningar mot Ålands bestående — ett förhållande som naturligen icke bör hindra, att just denna sak jämte åtskilligt annat blir föremål för svensk »aktiv utrikespolitik».

P. F.

Antalet utländska undersåtar i Tyskland särskildt med hänsyn till dem, som stå i undersåttligt förhållande till landets motståndare i världskriget, är föremål för en undersökning af ROBERT KOOTZ i Zeitschrift für die gesamte staatswissenschaft, årets 1 häfte. Tysk statistik brister i mycket på denna punkt, menar förf., men kriget har i hög grad riktat uppmärksamheten på dessa främlingar, och mera ingående undersökningar angående dem torde vara att påräkna.

Enligt folkräkningen af den 1 dec. 1910 fanns det bland rikets 64,925,993 invånare 1,259,873 utlänningar, 716,994 manliga och 542,879 kvinnliga, siffror, som gifvetvis ökats till tiden för krigets utbrott. På Tysklands nuvarande motståndare kommo följande siffror:

Ryssland	137,697	hvaraf	58,487	kvinnliga
Italien	104,204	»	31,317	»
Frankrike	19,140	»	10,223	»
Storbritannien	18,319	»	9,909	»
Belgien	13,455	»	6,282	»
Serbien	907	»	167	»
Montenegro	126	»	6	»
Japan	455	»	48	»

Summa 294,303 hvaraf 116,439 kvinnliga

Äfven om man, i motsats till förf., medtager Italien, som vid uppsatsens nedskrifvande ej var med i kriget, blir summan här ofvan jämförelsevis ringa, jämförd med den till mer än 1¹/₄ mill. uppgående totalsumman. Af samtliga stater, oberoende af deras ställning till Tyskland för närv., kommer Ryssland som nr 3 i ordningen, medan Österrike-Ungern står främst med siffran 667,159 (294,029 kv.), hvarefter kommer Holland med 144,175 personer (63,124 kv.). Italien har fjärde platsen, medan Frankrike och Storbritannien komma efter Schweiz och Danmark. Af ett visst aktuellt intresse är det lilla Luxemburgs siffra 14,356, jämförd med Belgiens 13,455.

Författaren konstaterar, att utländingar i allmänhet ha lättare att få fast fot i Tyskland än tyskarna i utlandet. Att tyskarna i utlandet ha det svårare, torde mindre bero af myndigheternas och arbetsgifvarnes hållning än arbetarnes i de främmande länderna afvoga uppträdande. Följande tabell torde i någon mån klargöra, huru utländingar, tillhörande nu fientliga nationer, i stigande grad slagit sig ned i Tyskland. Siffrorna beteckna antalet undersåtar från vederbörande stat under de olika åren:

	1900	1905	1910
* Ryssland	46,967	106,639	137,697
Frankrike med kolonier	20,478	20,584	19,140
Storbritannien med kolon.	16,130	17,253	18,319
Belgien med Kongo	12,122	12,421	13,455
Japan	250	174	455

Antalet europeiska utländingar i Tyskland var år 1900: 757,151, 1905: 1,007,179 och 1910: 1,236,048. Antalet afrikaner var för samma år 390, 99 och 148, medan amerikanerna uppgingo till 20,685, 20,641 och 22,462 samt asiaterna till resp. 468, 641 och 1,215.

J. E. N.

Det utländska kapitalet i Ryssland. Ryskt näringslif och ryskt försvarsväsen har under de sista decennierna i hög grad varit beroende af utländskt kapital. Bland de ryska statsmännen har särskildt Witte varit angelägen om att vinna de utländska hörserna, och det politiska samförståndet med Frankrike har af honom och andra starkt utnyttjats i detta hänseende. Här om skrifver ERNST SCHULTZE i Schanz' *Finans-archiv* 1915, 1 bandet, och påpekar, huru man i Ryssland i betänkelig grad ökat statskulden, som redan år 1900 stigit till 6,150 mill. rubel och för ett års räntor och afbetalningar kräfde 292 mill. rubel.

Författaren menar, att man i utlandet vid placeringen af kapital i Ryssland varit fångad af en illusion, i det man öfverskattat landets till synes ofantliga utvecklingsmöjligheter, särskildt på det industriella området, och ej tagit med i räkningen sådana

hinder för framåtskridandet som det despotiska styrelsesättet och folkets låga kultur nivå.

På grund af de lifliga förbindelserna mellan Tyskland och Ryssland låg det nära till hands, att *tyskt* kapital strömmade in i det senare landet. Af politiska skäl såg Bismarck sig nödsakad att hämma denna trafik och gaf 1887 den tyska riksbanken bestämde order i det afseendet. Men när längre fram spänningen mellan de båda staterna åftog, strömmade åter det tyska kapitalet omärkligt men i rätt ansefnliga massor öfver den östra gränsen. Offentliga varningsrop uteblefvo ej, de märkligaste kanske i den vid tiden för fredsunderhandlingarna mellan Ryssland och Japan af Rudolf Martin utgifna boken »Die Zukunft Russlands und Japans», från hvars tendens de officiösa organen i Tyskland togo afstånd, medan den kraftigt försvarades af Delbrück i »Preussische Jahrbücher». Svårigheterna vid de ryska statslånens förräntning föranledde Martin att ingående varna för hvarje tyskt medverkande vid finansieringen af ryska lån öfverhuvudtaget. Sedan dess drogs en massa tyskt kapital tillbaka från Ryssland, hvilket naturligtvis i detta land väckte stor ovilja.

Fransmännen trädde i tyskarnas ställe och forsatte på samma väg, som de beträtt redan 1890, då de började låta ryssarna utnyttja den franska penningmarknaden och därvid, som förf. säger, begingö den andra stora dumheten efter 1871 på det världshandelspolitiska området. Den första skulle vara deras uppgivande af Suez-kanalen, som engelsmännen spelade öfver i sina händer på 1870-talet. Tvenne saker förbisågo fransmännen, när de så starkt engagerade sig i Rysslands affärer: svårigheten att åter bli lös, när man en gång så starkt slagit in på denna politik, och å andra sidan den stora fara, särskildt för den franska industrien, som den kraftiga åderlåtningen af det inhemska kapitalet innebar.

Enligt framstående franska nationalekonomer uppgick Frankrikes nationalförmögenhet 1905 till 204 milliarder francs, hvaraf redan då 10 milliarder eller $\frac{1}{10}$ af det mobila franska kapitalet voro placerade i ryska statspapper. Den franska mot Tyskland riktade revanschpolitiken har som bekant i lånetransaktionerna med Ryssland varit en den mäktigaste faktor. Men, som det ofta går, har långivarens öde blifvit oupplösligt förenat med låntagarens och i detta fall lett till de ödesdigraste konsekvenser, ej minst genom Englands egendomliga politik. Samtidigt med att ryska och franska härmassor blöda på slagfälten, synas, mänskligt att döma, de franska milliarderna i Ryssland gå upp i rök.

J. E. N.

Till red. insända skrifter:

- Arbetsstatistisk Tidskrift*, utg. af Industristyrelsen i Finland. Årg. 9. N:r 3—4 Hfors 1915.
- Del nya Sverige*, utg. af ADRIAN MOLIN. Årg. 9. H. 7—8. Sthlm 1915.
- Ekonomiska Samfundets Tidskrift*. 1915. H. 3. Hfors 1915.
- Försäkringsföreningens Tidskrift*, 1915. H. 1—2. Sthlm 1915.
- Helsingfors stads statistik*. I. Hälso- och sjukvård. 4. 1913. Redogörelse afg. af Helsingfors stads Statistiska kontor. Hfors 1915.
- Historisk Tidskrift*, utg. af Svenska Historiska Föreningen genom TORVALD HÖJER. Årg. 35. H. 2. Sthlm 1915.
- Industria*. Svenska arbetsgifvareföreningens tidning. Red. AXEL BRUNTIUS. Årg. XI. N:o 11—16. Sthlm 1915.
- Kommersiella Meddelanden*, utg. av Kungl. Kommerskollegium. Årg. 2. N:o 10—15. Sthlm 1915.
- Kommunal Förvaltningssamling för Stockholm*, utg. av Stockholms stads Statistiska kontor. Ny serie. Årg. VI. 1914. Sthlm 1915.
- Meddelanden från Handelskammaren i Gefle*. 1915. H. 1. Gefle 1915.
- Mercator*. Tidskrift för Finlands näringslif. Årg. X. N:o 23—25, 30, 31, 33. Hfors 1915.
- Nationalökonomisk Tidsskrift*. Udg. af Nationalökonomisk Forenings Bestyrelse. Red. EINAR COHN. 1915. H. 3. Kbhvn 1915.
- Nordisk Tidskrift* för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska Föreningen. Red. OSCAR MONTELIUS. 1915. H. 4. Sthlm 1915.
- Skogen*. Populär tidskrift, utg. av Svenska Skogsvårdsföreningen. Årg. 2. H. 6—8. Sthlm 1915.
- Skogsvårdsföreningens Tidskrift*. Årg. 13. H. 5—7. Supplementhäfte I—II. Sthlm 1915.
- Social Tidskrift*. Årg. XV. H. 6. Sthlm 1915.
- Sociala meddelanden*, utg. av K. Socialstyrelsen. 1915. N:o 5—7. Sthlm 1915.
- Statistisk månadsskrift*, utg. av Stockholms stads Statistiska kontor. Årg. X. H. 4—6. Sthlm 1915.
- Statsökonomisk Tidsskrift*, utg. av Bestyrelsen for den Statsøkonomiske Forening. 1915. H. 2. Kria 1915.
- Stockholm*. Souvenir de la XIX^e conférence interparlementaire le 19—21 août 1914. Par le Service municipal de statistique de Stockholm. Sthlm 1914.
- Stockholms Kommunalkalender för år 1915*. Årg. IX. Utarbetad av Stockholms stads Statistiska kontor. Sthlm 1915.
- Stockholms stads statistik*. II. Kommunalförvaltning år 1913. Sthlm 1915. — III. Hälso- och sjukvård år 1913. Sthlm 1914. — IV. Fattigvård år 1913. Sthlm 1915. — VIII. Brand- samt sjuk- och djurtransportväsen år 1914. Sthlm 1915. — X. Specialundersökningar. N:r 8. Brännkyrka. Sthlm 1914. — XIV. Val år 1914. Sthlm 1915.
- Sweden*. Historical and statistical Handbook, by order of the Swedish government edited by J. GUINCHARD. Second edition. I—II. Sthlm 1914.
- Svensk Tidskrift*, utg. af ELI F. HECKSCHER och GÖSTA BAGGE. Årg. V. H. 4—5. Sthlm 1915.
- Sveriges officiella statistik*. Arbetsinställelser i Sverige under år 1914. Av K. Socialstyrelsen. — Handel 1913. Av Kommerskollegium. — Industri år 1913. Av Kommerskollegium. — Läder-, hår- och gummivaruindustrien. Specialundersökning av Kommerskollegium. — Olycksfall i arbete åren 1910, 1911 och 1912. II. Av K. Socialstyrelsen. — Preliminär översikt över byggnads- och bostadsförhållandena å de orter, som berörts av 1912—1914 års allmänna bostadsräkningar. Av K. Socialstyrelsen. Sthlm 1915.
- Tiden*. Månadsskrift för socialistisk kritik och politik. Utg. av Sverges socialdemokratiska arbetarparti. Årg. 7. N:o 6—8. Red. HJALMAR BRANTING och GUSTAV MÖLLER. Sthlm 1915.
- Tidskrift för den svenska Pensionsförsäkringen*. Organ för Föreningen för främjande av den svenska pensionsförsäkringen. 1915. N:r 1. Sthlm 1915.
- Tidskrift*, utg. af Juridiska Föreningen i Finland. Årg. 50. Bilaga. Hfors 1915.
- Tidsskrift for Retsvidenskab*, utg. af Bestyrelsen for den Stang'ske Stiftelse i Christiania. Årg. 28. H. 2. Kria 1915.
- BIRCK, L. V., Vigtige Værer, deres Fremstilling, Forhandling og Beskatning. Børsens Forlag. Kbhvn 1915.
- NORLIND, E., Inför krigets och fredens problem. (Svenska Fredsförbundets skriftserie). Lund 1915.

Brand- och Lif-
försäkringsaktiebolaget

 SKÅNE 

 Malmö 

≡ Samtliga fonder 1/1 1915 ≡
öfver 35,000,000 kr.,

däraf garantifondsförbindelser 10,800,000 kr.

■ ■ ■

Meddelar **brand-** och **lifförsäkringar.**

■ ■ ■

För bolagets lifförsäkringsrörelse gälla nya, af Kungl. Maj:t i Nov. 1910 fastställda grunder, innebärande ytterst tidsenliga och liberala försäkringsvillkor. Bolagets nya-prospekt af 1911 innehåller en rikedom på försäkringskombinationer, delvis för vårt land nya, och tillhandahålles på begäran hos bolagets agenter.

■ ■ ■

≡ Lifräntor ≡ Pensioner ≡